

REZISTENȚĂ REZISTENȚĂ REZISTENȚĂ REZISTENȚĂ REZISTENȚĂ

LA DEZINFORMARE ȘI RACOLARE , ONLINE

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

REZISTENȚA LA DEZINFORMARE ȘI RACOLARE ONLINE

GHID PENTRU UZUL PROFESORILOR REALIZAT DE
FUNDAȚIA FREEDOM HOUSE ROMANIA

Autori:

BRÎNDUȘA ARMANȚA, CRISTI DANILEȚ, BOGDAN OPREA,
SILVIA TĂBUȘCĂ, NICOLAE ȚIBRIGAN

BUCUREȘTI
2021

Titlu: Rezistența la dezinformare și racolare online

Copyright © 2021 FUNDAȚIA FREEDOM HOUSE ROMÂNIA

Toate drepturile asupra acestui ghid aparțin Fundației Freedom House România, orice reproducere a unui fragment din acest material inclusiv prin fotocopiere este strict interzisă.

www.freedomhouse.ro

Opiniile exprimate în această lucrare sunt responsabilitatea autorului(ilor) și nu reflectă în mod necesar politica oficială a Consiliului Europei.

Acest ghid a fost realizat cu sprijinul financiar al Uniunii Europene și al Consiliului Europei. Punctele de vedere exprimate în cadrul ghidului nu pot fi în niciun caz considerate a fi o reflecție a opiniei oficiale a vreunei părți.

Cover design, desene și layout: FLORIN ARHIRE

Editura Diacritic

ISBN 978-606-8857-24-4

Dragi profesori,

Cu fiecare an, elevii petrec din ce în ce mai mult timp în mediul online, expunându-se de multe ori unor pericole de care nu știi să se ferească. Elevii se pot proteja de știri false, dezinformare, furt de date personale și, cel mai important, racolare prin metoda Loverboy, dacă își cunosc drepturile și sunt conștienți de mecanismele prin care pot fi înșelați. Freedom House România, alături de cinci autori cu experiență didactică și practică relevantă, vă pune la dispoziție un ghid de înțelegere și prevenire, împotriva pericolelor la care elevii sunt expuși în mediul online.

Ghidul este însoțit de o broșură destinată elevilor. Explicațiile cuprinzătoare alături de exemplele actuale și relevante recomandă aceste materiale pentru a fi folosite la clasă, în special de profesorii claselor de gimnaziu, care predau categoriei de vârstă celei mai vulnerabile.

România se află pe primul loc în Europa după numărul de victime ale traficului de persoane. Freedom House derulează proiecte de combatere a racolării încă din anul 2014 și își propune să lucreze în continuare alături de elevi, părinți și profesori pentru a lupta împotriva acestui pericol. Ghidul de față face parte dintr-un proiect finanțat prin DISCO (Democratic and Inclusive School Culture in Operation), un program al Consiliului Europei.

În cadrul acestui proiect există un Protocol de Colaborare cu Ministerul Educației prin care ne-am propus „creșterea gradului de conștientizare a elevilor din clasele V-VIII privind pericolele dezinformării și racolării online”.

Sperăm ca acest ghid, disponibil și în format electronic pe site-ul Freedom House, să ajungă în cât mai multe școli din România și să se dovedească util cât mai multor profesori și elevi!

FUNDAȚIA FREEDOM HOUSE ROMANIA

Capitolul 1

DE LA INFORMARE ȘI ȘTIRI ADEVĂRATE LA DEZINFORMARE ȘI ȘTIRI FALSE

BOGDAN OPREA

Doctor în științe ale comunicării

#TotuVaFiBine

#RevenimLaNormalitate

False information

Checked by independent fact-checkers

See Why

Ce este știrea (adevărată)?

Știrea constituie o specie a genului jurnalistic, așa cum un roman reprezintă o specie a genului literar. În definiția ei cea mai simplă, *știrea reprezintă o relatare (o povestire) jurnalistică despre o persoană, un lucru, un fapt sau un eveniment adevărat și care este de interes pentru un număr semnificativ de mare de oameni.*

În primul rând, așa cum am văzut din această definiție, știrea trebuie să relateze *un fapt sau un eveniment*, ceea ce înseamnă că trebuie să relateze *adevăru*¹, ceva ce s-a întâmplat ori ce urmează să se întâmple. Altfel spus, știrea trebuie să relateze doar ceea ce jurnalistul a văzut cu ochii lui și/sau a auzit cu urechile lui sau ceva ce o altă persoană a văzut cu ochii ei și/sau a auzit cu urechile ei și spune acest lucru fără să se ascundă (poate fi vorba despre un martor sau despre o persoană în măsură să vorbească despre respectivul subiect, așa cum sunt purtătorii de cuvânt, ofițerii de presă, responsabilii de comunicare etc.)². Modelul acesta de verificare se numește *Regula „Cine vede? Cine aude?”*³. Practic, pentru a spune adevărul, jurnalistul trebuie să știe sigur că ceea ce afirmă este adevărat, iar, pentru aceasta are nevoie să dovedească dincolo de orice îndoială adevărul. Jurnaliștii numesc acestea *dovezi* sau *probe*, iar ele constau fie în declarații ale unor persoane care nu se ascund și depun mărturie pentru ceea ce au văzut și/sau auzit, fie cărți, studii, înregistrări, articole etc.

În al doilea rând, definiția ne spune că știrea trebuie să fie *o relatare jurnalistică*, ceea ce înseamnă că reprezintă o povestire sub formă jurnalistică a faptului sau a evenimentului

¹ Tandoc Jr., Edson C, Wei Lim, Zheng, Ling, Rich, 2018, *Defining «Fake News». A typology of scholarly definitions*, în *Digital Journalism*, 6:2, DOI: 10.1080/21670811.2017.1360143, pp. 137-153, accesat 20 august 2020, p. 140

² Oprea, Bogdan, 2021, *Fake news și dezinformare online: recunoaște și verifică. Manual pentru toți utilizatorii de internet*, Iași, Polirom, p. 196

³ Ibidem

respectiv. Pentru a putea povesti sub această formă trebuie să fii jurnalist, adică un specialist care știe să facă (să producă) știri. Putem compara meseria de jurnalist cu orice altă meserie, știrea cu orice produs, iar realizarea de știri cu orice proces de producție. Pantofarii, și doar ei, știu cum se fac pantofii, adică, mai exact, ei cunosc procesul de producție al pantofilor. La fel și jurnaliștii, doar ei știu care este procesul de producție al unei știri, care sunt regulile și care sunt procedurile de rutină⁴ care trebuie aplicate pentru a obține o știre veritabilă. Bineînțeles, oricine poate încerca să facă pantofi, chiar dacă nu este specialist, dar vor rezulta niște obiecte care se pot asemăna mai mult sau mai puțin cu pantofii adevărați. La fel se întâmplă și cu persoanele care încearcă să facă știri fără să aibă pregătirea necesară, dar rezultatele nu pot fi considerate știri veritabile. De aceea, pentru că nu vom putea purta pantofii făcuți de un nespecialist deoarece ne pot răni, ne pot face să ne împiedicăm sau să ne stricăm mersul și chiar se pot rupe, nu trebuie să consumăm nici știrile care nu sunt create de jurnaliști. Acestea pot prezenta faptele și evenimentele în mod greșit, fără respectarea regulilor și procedurilor de rutină jurnalistice și pot fi știri greșite și chiar știri false.

Știați că...

... termenul din limba engleză „news” (în traducere „știre”) reprezintă un acronim al celor patru direcții în care călătoresc știrile - North (Nord), East (Est), West (Vest) și South (Sud)⁵

Ce este minciuna?

Chiar dacă poate părea greu de crezut, s-au scris multe cărți despre minciună, iar oamenii de știință sunt foarte preocupați să înțeleagă tot ce se poate înțelege despre acest fenomen. În definiția ei cea mai simplă, *minciuna reprezintă o afirmație despre o persoană, un lucru, un fapt sau un eveniment fals, neadevărat, care se face știind că respectiva afirmație nu este adevărată*. Un accent important pe care trebuie să-l reținem este faptul că persoanele care mint

⁴ Coman, Mihai, 2016, *Introducere în sistemul mass-media*, Ediția a IV-a revăzută, Iași, Editura Polirom, p. 301

⁵ Zelizer, Barbie, 2007, *Despre jurnalism la modul serios. Știrile din perspectivă academică*, Iași, Editura Polirom, p. 35

o fac în mod intenționat, deci știu că ceea ce spun nu este adevărat.

Pentru a minți sunt folosite mai multe mijloace, precum exagerările, înfrumusețările, minimizările, ștergerea urmelor, contestările etc.⁶

Ca să aflăm dacă avem de-a face cu o minciună, trebuie să descoperim adevărul. Acest lucru se face prin *Regula „Cine vede? Cine aude?”*⁷, adică trebuie să obții informația respectivă ca un profesionist, fie că ai văzut-o cu ochii tăi și/sau auzit-o cu urechile tale, fie altcineva a văzut-o și/sau auzit-o și spune acest lucru fără să se ascundă (*vezi subcap. „Ce este știrea adevărată?”*). Altfel spus, trebuie să devii un detectiv digital și să cauți adevărul (*vezi Cap. III Verificarea veridicității faptelor [fact-checking]*

Știați că...

... cercetările arată că oamenii nu știu să diferențieze minciuna de adevăr, fiind capabili să facă această distincție doar în aproximativ un caz din două (54%)? Se pricep ceva mai bine să identifice adevărul ca fiind neînșelător (61%) decât minciuna ca fiind înșelătoare (47%)⁸.

Ce este zvonul?

Și cercetările în domeniul zvonurilor i-au preocupat foarte mult pe oamenii de știință, unii dintre aceștia susținând că ele sunt la fel de vechi ca istoria și că zvonurile ar fi „cel mai vechi mijloc de informare din lume”⁹. Pe vremea când nu exista presă și nu existau nici rețelele de

⁶ Durandin, G., 1993, *apud* Vlăduțescu, Ștefan, 2006, *Comunicare jurnalistică negativă (Convicțiune și persuasiune - eseu de hermeneutică mediatică)*, București, Editura Academiei Române, pp. 221-222

⁷ Oprea, Bogdan, 2021, *Fake news și dezinformare online: recunoaște și verifică. Manual pentru toți utilizatorii de internet*, Iași, Polirom, p. 196

⁸ Bond, Charles F. Jr., DePaulo, Bella M., 2006, *Accuracy of Deception Judgments*, în *Personality and Social Psychology Review*, Vol. 10, No. 3, p. 214

⁹ Kapferer, J.-N., 2006, *apud* Hentea, Călin, 2014, *Spectacolul propagandei*, București, Meteor Press, p. 339

socializare, oamenii din locuri îndepărtate aflau ce se întâmplă în lume doar prin intermediul zvonurilor. *Zvonul reprezintă o afirmație despre o persoană, un lucru, un fapt sau un eveniment, care se răspândește, de obicei din gură în gură¹⁰ și, mai nou, prin intermediul rețelelor de socializare, făcându-se abstracție dacă respectiva afirmație este adevărată sau falsă.*

Ca și în cazul minciunilor, pentru a afla dacă un zvon este adevărat sau fals, folosim *Regula „Cine vede? Cine aude?”¹¹* (vezi subcapitolul „Ce este știrea adevărată?”).

Știați că...

... în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în Statele Unite ale Americii (SUA) au fost înființate clinici pentru zvonuri? Guvernul SUA a lansat *Proiectul „Zvonul”* (în engleză „*Rumor Project*”) prin care urmau să fie înființate clinici pentru zvonuri în 28 de școli și universități. Astfel, grupuri de profesori și studenți voluntari aveau misiunea de a identifica cele mai răspândite zvonuri despre război și de a le raporta către Biroul pentru Informații de Război al Ministerului Apărării (în engleză *The United States Office of War Information*)¹².

Exercițiul 1:

Căutați în grupurile de rețele de socializare din care faceți parte trei exemple de afirmații care pot fi considerate zvonuri. Folosiți pentru aceasta *Regula „Cine vede? Cine aude?”* și vedeți dacă există dovezi veritabile care să le susțină.

¹⁰ Allport, G., *et alii*, 1947, *apud* Kapferer, J.-N., 2006, *apud* Hentea, Călin, 2014, *Spectacolul propagandei*, București, Meteor Press, p. 339

¹¹ Oprea, Bogdan, 2021, *Fake news și dezinformare online: recunoaște și verifică. Manual pentru toți utilizatorii de internet*, Iași, Polirom, p. 196

¹² Ponti, Crystal, 2017, *During WWII, „Rumor Clinics” Were Set Up to Dispel Morale-Damaging Gossip* (document electronic), în *AtlasObscura.com*: <https://www.atlasobscura.com/articles/wwii-rumor-clinics>, f.p., accesat 7 aprilie 2020, f.p.

Ce este satira? Ce este știrea-parodie?

Satira constituie o specie atât a genului literar, cât și a celui jurnalistic. În jurnalism, *satira reprezintă o relatare jurnalistică sub formă de divertisment*¹³ (prin ridiculizare, prin expunere, prin critică¹⁴), despre o persoană, un lucru, un fapt sau un eveniment adevărat, fără intenția explicită de a provoca rău¹⁵. În cazul satirei, accentul cade pe umor, pe intenția de a crea divertisment și, în general, nu urmărește alte intenții.

În strânsă legătură cu satira este și știrea-parodie (în engleză *mock news*), termen care vine din englezescul „to mock”, care înseamnă „a parodia”, „a lua în râs”. *Știrea-parodie reprezintă o relatare jurnalistică sub formă de divertisment, despre o persoană, un lucru, un fapt sau un eveniment fals, fără intenția explicită de a provoca rău*. Știrea-parodie este, cel mai adesea, o producție TV care conține știri fabricate și informații false ambalate sub formă de știri¹⁶. Acest tip de producție TV a fost lansat de emisiunea „The Daily Show”, difuzată și astăzi de postul american Comedy Central, emisiune care imită, ca structură, jurnalele clasice de știri. Prezentatorul citește știri false, inventate sau satire, cel mai adesea politice, dialoghează pe astfel de subiecte cu corespondenți de știri false aflați pe teren în locuri fără nicio legătură cu subiectul discutat, are în platou invitați cu care dezbate aceleași subiecte false, inventate sau de satiră. Se întâmplă adesea, arată studiile¹⁷, ca tenta umoristică să scape publicului, iar cei care urmăresc emisiunea să considere aceste știri ca fiind adevărate.

Pentru a identifica o satiră și o știre-parodie trebuie să aflăm dacă informațiile, inclusiv cele

¹³ Tandoc Jr., Edson C, Wei Lim, Zheng, Ling, Rich, 2018, *Defining „Fake News”: A typology of scholarly definitions*, în *Digital Journalism*, 6:2, DOI: 10.1080/21670811.2017.1360143, pp. 137-153, accesat 20 august 2020, pp. 147-148

¹⁴ Pamment, James, Nothhaft, Howard, Agardh-Twetman, Henrik, Fjällhed, Alicia, 2018, *Countering Information Influence Activities. The State of the Art – Research Report*, version 1.4, f.l., Department of Strategic Communication, Lund University, p. 45

¹⁵ Ibidem

¹⁶ Ekström, Mats, Westlund, Oscar, 2019, *The dislocation of news journalism: a conceptual framework for the study of epistemologies of digital journalism*, în *Media and Communication*, 7 (1), DOI: 10.17645/mac.v7i1.1763, pp. 259-270, accesat 20 august 2020, p. 264

¹⁷ Newman, Michelle C., 2010, *The Daily Show and Meta-Coverage: How Mock News Covers the Political Communications System*, în *The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications*, Vol. 1, No. 2, p. 5

amuzante și glumele, sunt adevărate, deci îmbrăcăm din nou hainele de detectiv digital (vezi *Cap. III Verificarea veridicității faptelor [fact-checking]*) și folosim Regula „Cine vede? Cine aude?”¹⁸ (vezi subcapitolul „Ce este știrea adevărată?”).

Știați că...

... *memele* (acele conținuturi vizuale amuzante, foarte populare pe rețelele de socializare) fac obiectul de studiu al unei discipline numită *memetică*¹⁹ și că omul de știință Richard Dawkins a lansat o teorie a *memelor* încă din anul 1976?²⁰

... unele școli militare predau *memetica* încă din anul 2006?

Ce este dezinformarea? Ce este mis-informarea? Ce este mal-informarea?

Când vorbim despre dezinformare, vorbim mai degrabă despre o familie de termeni înrudiți pe care este bine să-i înțelegem pentru a putea distinge mai bine tipurile de acțiuni pe care aceștia îi definesc, vorbim, deci, despre dezinformare, mis-informare și mal-informare. Toți acești termeni fac parte din familia tehnicilor de dezinformare, tehnici care urmăresc să manipuleze prin intermediul informațiilor.

Primul dintre aceștia este dezinformarea, *care reprezintă o tehnică ce presupune răspândirea în mod intenționat de conținut (text, foto, video) complet fals sau care amestecă informații adevărate cu informații false despre o persoană, un lucru, un fapt sau un eveniment și având intenția explicită de a provoca rău sau ignorând faptul că aceasta ar putea produce rău. Adesea,*

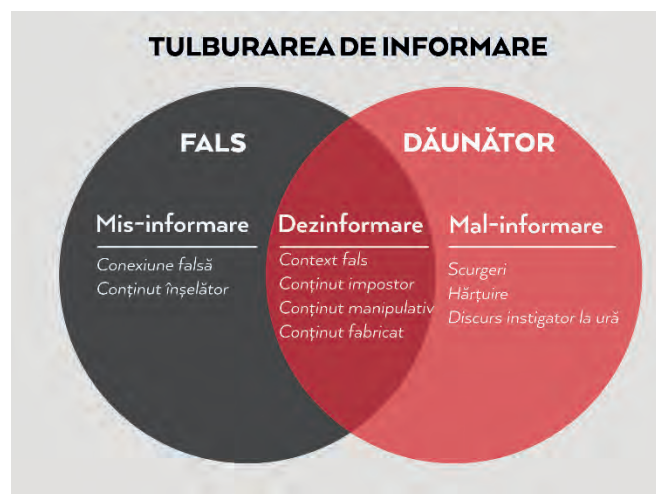
¹⁸ Oprea, Bogdan, 2021, *Fake news și dezinformare online: recunoaște și verifică. Manual pentru toți utilizatorii de internet*, Iași, Polirom, p. 196

¹⁹ Pamment, James, Nothhaft, Howard, Agardh-Twetman, Henrik, Fjällhed, Alicia, 2018, *Countering Information Influence Activities. The State of the Art – Research Report*, version 1.4, f.l., Department of Strategic Communication, Lund University, p. 66

²⁰ Dawkins, Richard, 2006, *The selfish gene*, Ediția a III-a, Oxford, Oxford University Press, p. 192

dezinformarea implică diferite tipuri de conturi automatizate digitale utilizate pentru *astroturfing*, rețele de urmăritori falși, videoclipuri fabricate sau manipulate, publicitate *targetată*, *trolling* organizat, *memele* vizuale și multe altele²¹. Accentul, în cazul dezinformării, cade pe intenție, persoana care folosește această practică dorind să dezinformeze și să producă rău.

Când vorbim despre conținuturi ne referim, la modul general, la orice formă pe care o poate îmbrăca o informație, de la articole de presă, la știri și emisiuni de televiziuni și radio, postări pe rețelele de socializare, filme, jocuri video, discursuri, prelegeri etc.

Sursa: Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making (2017)

Dacă dezinformarea este intenționată, mis-informarea este neintenționată, făcută din greșeală, dintr-o eroare a celui care răspândește informația. Aceasta reprezintă *o tehnică care presupune răspândirea în mod neintenționat de conținut (text, foto, video) complet fals sau*

²¹ Directorate-General for Communication Networks, Content and Technology, European Commission, 2018, *A multi-dimensional approach to disinformation. Report of the independent High Level Group on fake news and online disinformation*, Luxembourg, Publications Office of the European Union. p. 10

*care amestecă informații adevărate cu informații false despre o persoană, un lucru, un fapt sau un eveniment și fără intenția de a provoca rău*²².

Al treilea concept din această familie de termeni este cel de mal-informare. Acesta *reprezintă o tehnică care presupune răspândirea în mod intenționat de conținut (text, foto, video) adevărat despre o persoană, un lucru, un fapt sau un eveniment și având intenția explicită de a provoca rău sau ignorând faptul că aceasta ar putea produce rău*²³. De regulă, vorbim despre conținut ce presupune informații personale menite să rămână private.

Exercițiul 2:

Amintiți-vă când ați dezinformat ultima oară neintenționat (mis-informat) și încercați să identificați cel puțin trei cauze care v-au determinat să faceți acest lucru.

Ce este știrea falsă

*Știrea falsă (în engleză „fake news”) reprezintă o tehnică de dezinformare care constă într-o relatare jurnalistică despre o persoană, un lucru, un fapt sau un eveniment fals sau care amestecă informații adevărate cu informații false și având intenția explicită de a provoca rău sau ignorând faptul că aceasta ar putea produce rău*²⁴. Ele urmăresc, în mod intenționat, să inducă în eroare cititorii, ascultătorii sau telespectatorii. Știrile false pretind că sunt adevărate, că prezintă o realitate, dar, de fapt, ele sunt false²⁵. Accentul în acest caz cade pe modul în care este ambalată dezinformarea, adică sub forma unei știri. Se poate întâmpla ca un jurnalist să

²² Wardle, Claire, Derakhshan, Hossein, 2017, *Information Disorder. Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*, Strasbourg, Council of Europe, p. 5

²³ Ibidem

²⁴ Fallis, D., 2015, *apud* Jaster, Romy, Lanius, David, 2018, *What is fake news?*, în *Versus*, 2, 127, pp. 207-227

²⁵ Allcott, Hunt, Gentzkow, Matthew, 2017, *Social Media and Fake News in the 2016 Election*, în *Journal of Economic Perspectives*, Volume 31, Number 2, Spring, pp. 211-236

creeze o știre falsă în mod intenționat, știind că informațiile pe care le prezintă nu sunt adevărate (în acest caz vorbim despre dezinformare), sau, uneori, o poate face din greșeală deoarece nu urmează cu strictețe regulile și procedurile de rutină jurnalistice despre care am vorbit mai sus (*vezi subcapitolul „Ce este știrea adevărată?”*) și astfel cade într-o capcană sau, pur și simplu, greșește (în acest caz vorbim despre mis-informare).

Motivele principale pentru care cineva lansează pe piață știri false sunt²⁶:

(1) din amuzament sau pentru *trolling* (*trolling*-ul se referă la un tip de comportament online rău intenționat, destinat să deranjeze interacțiunile, să enerveze persoanele cu care se interacționează și să-i atragă într-o argumentare fără rost²⁷; cei care practică *trolling*-ul sunt denumiți *troll*);

(2) pentru a face trafic pe platformele online și, astfel, pentru a câștiga bani din reclame;

(3) pentru marketing și vânzări: specialiștii din acest domeniu publică deseori articole în presă și difuzează emisiuni la televizor, la radio sau pe internet (podcast-uri, canale de YouTube etc.) pretinzând că acestea sunt veritabile produse jurnalistice (*vezi subcapitolul „Ce este știrea adevărată?”*) și ascunzând faptul că ele sunt, de fapt, materiale publicitare; *influencerii* recomandă deseori produse și servicii nu pentru că le plac lor, ci pentru că sunt plătiți să le promoveze;

(4) pentru propagandă și lupta pentru putere (politică, economică, financiară etc.): distribuirea de știri false vizează câștigarea de putere și de avantaje, la fel cum și propaganda înseamnă câștigarea puterii politice și a unor avantaje, care pot consta fie în apariția neîncrederii, a diviziunii, conflictelor și confuziei în rândul adversarului, fie a mobilizării, loialității și sprijinului în propria tabără; de aceea, se spune că știrile false sunt o adevărată armă.

²⁶ Hendricks, Vincent F., Vestergaard, Mads, 2018, *Reality Lost. Markets of Attention, Misinformation and Manipulation*, Cham, Elveția, Springer Open, pp. 64-69

²⁷ Coles, Bryn Alexander, West, Melanie, 2016, *Trolling the trolls: Online forum users constructions of the nature and properties of trolling*, în *Computers in Human Behavior*, 60, pp. 233-244

Știți că...

... știrile false erau foarte la modă în presa occidentală din secolul XIX și începutul secolului XX și că primul cod etic profesional al meseriei de jurnalist adoptat de Kansas State Editorial Association în cadrul Convenției la nivel de stat din 8 martie 1910 făcea referire explicită la știrile false²⁸?

... există zeci de țări din lume care folosesc *trolî* în mod sistematic și că aceștia sunt organizați în adevărate companii (denumite *fabrici de trolî*)?

... cei mai numeroși *trolî* care lucrează pentru un guvern sunt în China, cercetările oamenilor de știință arătând că acolo există în jur de 2 milioane de *trolî* plătiți să manipuleze rețelele de socializare²⁹?

... un influencer din Statele Unite ale Americii cu 100.000 de urmăritori câștigă în medie 2.000 de dolari americani pentru promovarea unui produs sau serviciu printr-un singur *tweet*, iar unul care are 1 milion de urmăritori câștigă, în medie, 20.000 de dolari³⁰?

Exercițiul 3:

Ce părere aveți, postările de pe rețele de socializare sunt adevăruri sau minciuni?

²⁸ *Code of Ethics for Newspapers Proposed by W. E. Miller of the St. Mary's Star and Adopted by the Kansas State Editorial Association at the State Convention of the Kansas Editorial Association, March 8, 1910, 1922*, în *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 101, pp. 286-294

²⁹ Bradshaw, Samantha, Howard, Philip N., 2017, *Troops, Trolls and Troublemakers: A Global Inventory of Organized Social Media Manipulation*, Oxford, Oxford Internet Institute, pp. 19-21

³⁰ Confessore, Nicholas, Dance, Gabriel J.X., Harris, Richard, Hansen, Mark, 2018, *The Follower Factory* (document electronic), în *NYTimes.com*. <https://www.nytimes.com/interactive/2018/01/27/technology/social-media-bots.html>, f.p., accesat pe 19 septembrie 2020, f.p.

Exercițiul 4:

În ce situații o postare de pe rețelele de socializare reprezintă o știre adevărată, o știre falsă sau o știre-glumă?

Funny facts:

- unei știri adevărate îi trebuie de până la 6 ori mai mult timp decât unei știri false ca să atingă același număr de persoane³¹;
- știrile false au cu până la 70% mai mari șanse să se distribuie decât știrile adevărate³²;
- în 2019 (ultimele date disponibile), 37,2% din traficul pe internet nu a fost realizat de oameni, ci de *bot*³³ (aceștia reprezintă un soi de roboți digitali și sunt, de fapt, programe software executabile care funcționează ca niște surrogate pentru oameni și imită comportamentul acestora pe internet³⁴, deseori pretinzând că sunt oameni adevărați);
- Facebook a raportat că în perioada octombrie 2017 - decembrie 2020 (ultimele date disponibile) a șters de pe platformă în jur de 16,33 de miliarde conturi false³⁵; acest lucru înseamnă de 6 ori mai multe decât numărul de utilizatori activi (de aproximativ 2,80 miliarde, în decembrie 2020³⁶) și de două ori mai mult decât populația globului în zilele noastre.

³¹ Vosoughi, Soroush, Roy, Deb, Aral, Sinan, 2018, *The spread of true and false news online*, în *Science*, Vol. 359, Issue 6380, p. 1148

³² Idem, p. 1149

³³ Distil Networks, 2020, *2020 Bad Bot Report. Bad Bots Strike Back* (raport) (document electronic), în *Resources.DistilNetworks.com*: <https://resources.distilnetworks.com/white-paper-reports/bad-bot-report-2019>, accesat pe 5 mai 2020, p. 9

³⁴ Howard, Philip N., Woolley, Samuel, Calo, Ryan, 2018, *Algorithms, bots, and political communication in the US 2016 election: The challenge of automated political communication for election law and administration*, în *Journal of Information Technology & Politics*, Vol. 15, No. 2, DOI: 10.1080/19331681.2018.1448735, pp. 81-93, accesat 20 august 2020, pp. 82-83

³⁵ Facebook, f.a., *Facebook Transparency: Community Standards Enforcement Report* (document electronic), în *Facebook.com*: <https://transparency.facebook.com/community-standards-enforcement#fake-accounts>, f.p., accesat 2 aprilie 2021, f.p.

³⁶ Clement, J., 2021, *Number of monthly active Facebook users worldwide as of 4th quarter 2020 (in millions)* (document electronic), în *Statista.com*: <https://www.statista.com/statistics/264810/number-of-monthly-active-facebook-users-worldwide/>, accesat 2 aprilie 2021, f.p.

BE **LIES** VE

Capitolul 2

CUM NE APĂRĂ LEGEA DE CEI
CARE NE DUC ÎN EROARE

Judecător CRISTI DĂNILEȚ
Doctor în Drept

ਫੀ
2018

1. De la minciuni mici la minciuni mari

Oricine a spus din când în când o minciună. Uneori, acest lucru ne poate salva dintr-o încurcătură, alteori ne poate băga într-un bucluc. De exemplu, un elev care este întrebat de profesor dacă și-a scris tema, crede că e mai bine să nu spună adevărul și să se scuze că a uitat caietul acasă. Va fi însă într-o mare dificultate dacă va fi trimis să îl aducă. Dar sunt minciuni mari spuse de adulți, cum ar fi cei care pretind a fi altcineva pentru a intra în case și a fura lucruri sau pentru a scăpa de pedepse.

O minciună care a dus la o tragedie a avut loc în timpul Revoluției Române din anul 1989. Un detașament de tineri soldați a fost trimis să păzească Aeroportul Otopeni de lângă București. La un moment dat, li s-a spus că mai mulți suspecti, care par a fi teroriști, atacă diverse obiective și vor veni și către ei. În același timp, trei camioane de soldați au fost trimise spre aeroport, să întârească paza. Primii i-au considerat drept teroriști pe colegii lor. Au tras și au murit 37 de soldați.

Astfel de tragedii nu sunt excluse nici în prezent. Cum mulți dintre noi petrec mai mult timp în mediul digital, haideți să vedem care sunt faptele care au legătură cu minciunile și sunt interzise de lege, ce efecte produc acestea asupra noastră, cum sunt pedepsite și cui ne adresăm dacă suntem victima unor astfel de fapte.

2. Nimic nu e gratis sau prea ieftin.

Când cineva vrea să îți vândă un telefon mobil care îți spune că este de ultimă generație, însă prețul e prea mic sau telefonul nu are garanție, atunci e foarte posibil că ceva necurat este la mijloc. Poate că respectivul chiar are nevoie urgentă de bani și, fiind disperat, ar vinde orice și foarte ieftin. Dar te-ai gândit că poate telefonul e furat și individul vrea să scape rapid de el? Cu noile mijloace tehnice, pentru proprietar e foarte ușor să depisteze unde se află telefonul. La

fel, poliția îl poate intercepta chiar dacă scoți cartela din el, pentru că fiecare telefon are un cod IMEI prin care poate fi urmărit. Astfel, poți fi lesne acuzat că ai fost complice la furt sau că tăinuiești un bun furat.

Sau poate telefonul e un fals. A fost făcut asamblat de o firmă obscură, făcut să pară că este original. Ai putea da 1.000 lei pentru ceva care nu valorează nici 50 lei. Cel care îți vinde așa ceva este un escroc. Sunt foarte mulți naivi care cumpără produsul crezând că au făcut o afacere, dar descoperă la scurt timp că, de fapt, au fost escrocați de niște șmecheri cu experiență. Dacă ai apucat să dai banii, este important să anunți cât mai repede poliția. Infractorul poate fi depistat înainte să înșele pe altcineva, să fie sancționat pentru infracțiunea de înșelăciune și tu să îți recuperezi suma.

3. Poliția internetului nu există

Când navighezi pe net ai uneori nevoie de tot felul de softuri sau jocuri gratuite. Unele sunt verificate și oficiale. Altele sunt piratate, falsuri ori conțin viruși.

Am avut odată un caz la tribunal de acest gen: un tânăr naviga pe internet, a descărcat un program gratuit și, la câteva minute, pe *desktop* a apărut un anunț în limba română: *Poliția internetului! Ai fost depistat accesând un site neautorizat. Ți-am blocat accesul la computer. Pentru a-l debloca trebuie să plătești o amendă în contul...* Cunoscând legea și modul în care organizată poliția, tânărul și-a dat seama că cineva încearcă să îl păcălească. A raportat atacul informatic, iar cel vinovat a fost condamnat pentru șantaj. Tânărul a restart-at computerul, a făcut o curățare cu un program antivirus și gata. Dar cine știe câți s-au panicat și au plătit?

Reține că internetul este liber. Nimeni nu controlează automat ce postezi. Când încalci regulile, poți fi blocat sau suspendat de compania care deține platforma utilizată de tine doar dacă

cineva te reclamă. Așa că respectă regulile, așa cum ai promis că faci când ți-ai instalat aplicația în telefon sau pe computer și ai bifat căsuța că ai citit regulile și condițiile de utilizare.

4. Canabisul este ilegal în România

Pe diverse site-uri circulă următoarea știre: „Canabisul are efecte terapeutice. Uniunea Europeană obligă statele membre să legalizeze canabisul în scop medicinal”. Am mai aflat că între tineri circulă informația că dacă ai la tine până în două grame de canabis nu se leagă poliția de tine.

Haideți să vă spun ceva: la tribunal am astfel de dosare în fiecare săptămână. Unii dintre cei care ajung în fața mea recunosc că au deținut, cumpărat sau vândut canabis, ecstasy, amfetamine. Alții inventează tot felul de scuze: era certat cu părinții și a vrut să uite de necaz, toți consumau în jur și a încercat și el, s-a întâmplat numai o dată. Dar cea mai proastă scuză pe care o poți invoca este să o spui pe cea cu efectele terapeutice. Să ne înțelegem: dacă citești ceva pe un site obscur nu înseamnă că e adevărat! Verifică pe site-urile oficiale ale instituțiilor, citește cu ochii tăi legile care te interesează pe portalul <http://legislatie.just.ro>, abonează-te la aplicații de mobil făcute de juriști cum este „Lege-n-Dar”. Nu lua de bun ceva doar pentru că te avantajează. Dacă nu mă crezi, caută pe net diferența dintre CBD (compus dintr-un anumit tip de canabis, cu efecte terapeutice, folosit pentru anumite medicamente și uleiuri) și THC (compus cu efecte psihoactive din alt tip de canabis, consumat de tineri sub formă de țigară cunoscută drept „pai”, „joint”, „cui”). Și acum, te întreb: chiar ai putut să gândești că s-ar fuma ceva în scop medicinal?

Așadar, reține că drogurile sunt ilegale în România. Nu are importanță dacă sunt de risc sau de mare risc, dacă ai consumat experimental, recreațional sau ești dependent, sau ce cantitate s-a găsit asupra ta. În oricare din aceste cazuri, organul legii este obligat să îți deschidă dosar penal.

5. Atenție la scrisoarea nigeriană!

Ai primit vreodată un anunț pe e-mail de la o persoană care pretinde că este bolnavă, că nu are moștenitori și s-a gândit să îți lase ție o sumă incredibil de mare? Te convinge că este un om bun la suflet, că asta face cu mai multe persoane de pe internet și te roagă să îi răspunzi de urgență. Dacă o vei face, va începe un dialog prin care vei fi convins să trimiți o sumă de bani drept taxe pentru a se face viramentul de la el la tine. Evident, tu dai banii, dar „moștenirea” nu mai vine. Te întrebi de unde a avut adresa ta de e-mail? Sunt roboți care navighează pe internet și care culeg astfel de adrese de pe site-uri sau bloguri, ori de pe rețelele de socializare unde nu ți-ai ascuns datele private.

Sau ți s-a întâmplat să accesezi un site și să fii anunțat că ești cititorul cu numărul un milion, drept urmare trebuie să primești un premiu dacă dai câteva click-uri? E o șmecherie, similară cu cea de mai sus.

Din păcate, sute de mii de oameni din întreaga lume au fost înșelați, crezând că se pot îmbogăți rapid. Chiar dacă reclami un astfel de caz la autorități, nu sunt șanse ca cei din spate să fie prinși, mai ales că sunt în alte țări. Așa că nu deschide e-mail-uri de la necunoscuți, nu fi naiv, raportează mesajul drept *spam*.

6. Înșelăciunea prin metoda „accidentul” și „Covid”

În România sunt unii escroci care profită de sentimentele nutrite pentru rude. Sunt unii care ne sună să ne anunțe că o rudă de-a noastră a suferit un accident teribil și trebuie plătită rapid o sumă de bani pentru doctori sau că o rudă apropiată a comis un accident și trebuie plătită rapid

o sumă de bani pentru a nu fi arestată - este celebra metodă a înșelăciunii „accidentul”. Mai nou, cel care primește telefon este anunțat că o rudă apropiată este bolnavă de Covid-19, este internată în spital și pentru a fi conectată la aparate cu oxigen trebuie plătită o sumă medicilor.

În primul rând, verifică cine este cel care te sună, despre ce spital și post/secție de poliție este vorba. E mai bine să-ți suni personal ruda respectivă, să verifici cele relatate, dar poți suna direct la poliție ori la spital. Îți vei da rapid seama că cineva a vrut să te înșele. Chiar real de ar fi, în niciun caz nu trebuie să trimiți bani pentru doctori sau poliție, căci atunci te faci complice la dare de mită și aceasta este o infracțiune pedepsită cu închisoarea.

7. Nu există medicamente miraculoase sau vitamine magice

Unii vor să slăbească, dar în același timp să poată mânca orice. Alții vor să facă rapid mușchi, dar să nu meargă la sală. Sunt unii care nu își acceptă vârsta și vor să arate mai bine. Alții suferă de boli foarte grave și sunt dispuși să încerce orice pentru vindecare, inclusiv substanțe care conțin otrăvuri. Sunt unii care au dinții înnegriți de la fumat și vor să îi aibă albi precum vedetele din filme sau care au chelit și vor să aibă părul lung ca Tarzan.

Ei bine, există publicitate țintită pentru aceste dorințe: companii private, total necunoscute, care vând medicamente, vitamine, paste, uleiuri, șampoane și care promit nu numai că se va produce efectul dorit, ci și că acesta se va întâmpla de pe o zi pe alta. Vă sugerez să nu vă aruncați la primul produs care corespunde cu dorința voastră ascunsă. Verificați compania pe internet și citiți părerile cititorilor despre aceasta. Oricum, chiar dacă acea firmă chiar există, vă asigur că minunile sunt doar în cărțile de povești.

8. Datele personale nu se dezvăluie oricui

Acum câțiva ani am avut un caz interesant. La Cluj-Napoca tocmai avusese loc prima ediție a festivalului de muzică Untold. Lumea era așa de încântată, încât organizatorii au anunțat intenția de a organiza anul următor o nouă ediție. Un tânăr specialist IT a conceput rapid o pagină de net cu însemnele oficiale ale Untold, a scris că este vorba despre ediția a doua și a anunțat că s-au pus bilete în vânzare online cu 50% reducere. Normal, au apărut rapid cumpărătorii: ei au accesat link-ul care li s-a oferit, unde trebuiau să își introducă datele bancare. Numai că tânărul a colectat aceste date și a început să plaseze comenzi în numele lor pentru diverse produse electronice, indicând ca adresă de livrare domiciliul unui prieten. Odată cu confirmarea comenzilor prin SMS, păgubiții și-au dat seama că au fost păcăliți și că datele lor au intrat în posesia unui străin. Ca urmare, au anunțat banca să blocheze tranzacțiile de pe carduri și au formulat plângere la DIICOT – o unitate specială a procurorilor – care a reușit să îl prindă pe infractor.

Pentru a nu cădea pradă unor astfel de înșelăciuni, ai grijă ce site-uri accesezi, nu comunica conturi bancare sau parole, activează-ți verificarea tranzacțiilor pe telefonul mobil, pentru a aproba tu însuși o plată pe care o faci pe internet.

Mai mult, există anumiți algoritmi prin care se contabilizează locurile frecventate de tine, căutările făcute sau cumpărăturile online pentru a fi bombardat de reclame. Trebuie să ai grijă, căci uneori reclamele țintite sunt plătite de firme dubioase, inexistente, care anunță oferte speciale și reduceri în mod fals. Întotdeauna verifică recenziile de pe site-urile lor sau caută identitatea firmei pe internet înainte de a face o plată.

9. Furtul de identitate digitală

Uneori oamenii vor să facă lucruri în mediul digital fără ca ceilalți să îi recunoască. Dacă porți o cagulă care îți ascunde chipul, nu poți intra într-o benzinărie să o jefuiești. Similar, nu ai voie să comiți infracțiuni în mediul digital doar pentru că nu folosești numele tău real.

Este permis ca la profilul tău să folosești un avatar sau un pseudonim, dar nu ai voie să induci oamenii în eroare ca aceștia să creadă că ești o altă persoană. Așadar, reține că legea interzice să îți deschizi un cont digital cu numele și datele reale ale altei persoane, cu scopul de a comite anumite fapte (de exemplu, cereri pentru donații de bani în numele unor acțiuni caritabile inexistente) sau pentru a spune ceva în numele respectivei persoane (de exemplu, să emiți acuzații de corupție la adresa unui om politic sau unui judecător). Acest lucru este infracțiune.

10. Nu batjocori și nu defăima

Nici morala și nici legea nu permit să înjuri pe cineva (de rude, de organe, de sfinți sau diavoli) ori să modifici poza cuiva astfel încât să îl faci de râs – astfel de fapte se numesc *insulte*. De asemenea, nu ai voie să minți în public că cineva a comis o faptă reprobabilă (de exemplu, că a copiat să treacă un examen, că a dat mită să scape de o amendă) – faptele de acest fel se numesc *calomnii*.

În mediul digital, insultele și calomniile sunt foarte ușor de dovedit: este suficient să existe un *screenshot* cu mesajul tău și te așteaptă două rânduri de consecințe:

- dacă acesta ajunge la poliție, vei primi o amendă de la 200 lei la 1.000 lei pentru săvârșirea în public de fapte, acte sau gesturi obscene, proferarea de injurii, expresii jignitoare sau vulgare, amenințări cu acte de violență împotriva persoanelor sau bunurilor acestora, de natură să tulbure ordinea și liniștea publică sau să provoace indignarea cetățenilor ori să lezeze demnitatea și onoarea acestora;

– dacă acesta ajunge chiar la persoana vizată de tine, te va putea chema în judecată, iar judecătorul te poate obliga să plătești o sumă de bani drept „daune morale”. Nu are importanță că ai comis fapta pe un *chat*, pe un grup de WhatsApp, într-un comentariu la postarea cuiva sau într-o postare pe Facebook sau Instagram, chiar dacă acestea au setările private, adică acea comunicare este doar pentru anumite persoane acceptate de tine. Nu uita: orice loc care e accesibil pentru mai mult de două persoane se consideră a fi „loc public”. Iar dacă ești minor, vor fi chemați la tribunal și părinții tăi, pentru a plăti daunele stabilite de judecător. Dacă aceștia refuză din considerente financiare, anumite bunuri vor fi scoase la licitație, pentru a acoperi suma necesară (laptop, televizor, mașină sau chiar casa).

Mai trebuie să știi că mesajele și fotografiile, odată transmise, rămân accesibile chiar dacă le ștergi: fie la destinatar, fie în serverele companiei care ne pune la dispoziție serviciul de mesagerie sau rețeaua de socializare. S-ar putea ca la un moment dat să lupți pentru o funcție importantă, publică, și cei care te antipatizează să folosească informații puse chiar de tine în spațiul public cândva, în trecut. Așa că fii atent la asta și asumă-ți tot ce faci!

11. Șantajul cu poze intime

Am avut un caz cu un tânăr care a racolat două fete pe internet. Le-a păcălit că are o formație de muzică și le-a rugat să viziteze pagina lor. Numai că ele au ajuns pe un site unde li s-a cerut parola de la Facebook. Au făcut imprudența și au tastat-o, moment în care individul a preluat controlul asupra conturilor. Le-a căutat în mesagerie și a găsit poze intime schimbate de fete cu iubiții lor. Le-a amenințat pe fiecare că va distribui respectivele poze dacă nu primește de la una suma de 1.000 lei și dacă cealaltă nu se culcă cu el.

Ceea ce a făcut respectivul tânăr se numește *șantaj*. Cu toată rușinea, fetele au discutat cu părinții lor și au făcut o plângere la poliție. S-a identificat IP-ul celui care le-a trimis mesajele și, în câteva ore, era arestat. La percheziția telefonului său, polițiștii au găsit încă opt fete care, din păcate, au cedat șantajului. Cum unele erau minore și unele din fotografii aveau un conținut

sexual explicit, s-a mai adăugat un cap de acuzare pentru tânărul în cauză, și anume *pornografie infantilă*.

Poate ar trebui să îți reamintesc că un adult nu are voie să întrețină relații intime consimțite cu un minor sub 16 ani - fapta este infracțiune numită *act sexual cu un minor*. Când victima este șantajată sau forțată, fapta este și mai gravă și, indiferent de vârsta acesteia, se numește *viol*.

Asigură-te că cel cu care discuți este chiar cel care pretinde a fi. Nu ceda niciunei presiuni: dacă ești amenințat că vei păți ceva rău, sau o persoană apropiată, cel mai indicat este să înștiințezi poliția. Nu uita că un om fricos este ușor de controlat. Iar cel care este controlat nu este un om liber.

12. Minciuni în justiție

Indiferent dacă ești implicat ca victimă sau ca martor la comiterea unor fapte ilicite, când ai contact cu oamenii legii trebuie să spui adevărul.

Dacă o persoană se pretinde victimă și reclamă pe nedrept la poliție/Parchet pe cineva despre care știa că nu este autorul, comite infracțiunea de *inducere în eroare a organelor judiciare*. Dacă cineva se legitimează către poliție sau o instituție publică cu un act fals, comite infracțiunea de *fals privind identitatea*; tot pentru aceasta va fi anchetat și cel care a dat documentul și știa cum va fi folosit.

Dacă cel care a văzut sau a auzit de comiterea unei infracțiuni nu spune tot ce știe sau induce în eroare în mod intenționat organele legii, comite infracțiunea de *mărturie mincinoasă*. Dacă cineva presează victima să nu sesizeze poliția sau să își retragă plângerea, ori presează victima sau martorul să dea declarații neadevărate, fapta este infracțiunea de *influențare a*

declarațiilor. Când cel care face astfel de presiuni este chiar omul legii, el comite infracțiunea de *cercetare abuzivă.*

Toate aceste infracțiuni se sancționează cu închisoarea.

13. „**Loverboy**” nu este doar un film

Un tip de inducere în eroare foarte bine pus la punct este metoda *loverboy*, utilizată de cei care vor să recruteze victime pentru a le exploata sexual. De regulă, niște indivizi arătoși, cu haine faine și mașini bune, agață fete de liceu, în special pe cele provenind din familii cu posibilități materiale mai reduse, pe care le impresionează. În ultimul an, recrutarea a avut loc în mediul digital. Aparent, cei doi încep o relație serioasă. Doar că la un moment dat individul se plânde că are o datorie foarte mare, că sunt recuperatori care îl amenință cu moartea și că trebuie să găsească rapid o soluție; sau îi spune tinerei că a găsit un apartament, că se pot muta împreună în el, dar ca să îl plătească trebuie să facă rapid rost de bani. Iar ea, care îl iubește sincer, îi răspunde că e în stare de orice pentru el. Acesta este momentul în care el îi propune să se culce cu niște bărbați contra unor sume frumoase. Ea acceptă și, astfel, intră într-o rețea în care un individ îi aduce clienți, altul îi asigură adăpost, altul o transportă în diverse locații. Banii obținuți din prostituarea ei sunt folosiți de indivizi, în timp ce ea este șantajată cu poze sau filme, este bătută sau chiar violată.

Multe femei tinere sunt transportate peste graniță și exploatare în străinătate, unde sumele obținute sunt mult mai mari. Acolo li se iau actele, sunt bătute și violate dacă nu acceptă să se prostitueze.

În ultima vreme este la „modă” căsătoria dintre victimă și infractor. În felul acesta, dacă cineva îl va cerceta pentru averea pe care începe să o aibă, va spune că soția lui muncește în timp ce

el se ocupă de casă, iar banii câștigați de ea sunt bunuri comune. Sunt situații când ea naște și el o amenință că nu va mai vedea copilul dacă nu va continua să se prostitueze.

De cele mai multe ori, fata este de acord să facă toate astea, dar chiar și atunci fapta bărbatului este tot infracțiune: se numește *trafic de persoane*, respectiv *trafic de minori*, și ambele sunt aspru sancționate. Pentru a-l prinde pe infractor, este necesar ca victima sau orice altă persoană care știe prin ce trece aceasta să anunțe poliția. Ea trebuie să evite apoi orice contact cu acesta, căci sigur va dori să se împace și ea să se întoarcă - chipurile - acasă. Evident, ceea ce urmărește infractorul este ca victima să își schimbe declarațiile pentru ca el să scape de anchetă. Frecvent, în cazurile pe care le am la tribunal, văd că tânăra revine asupra declarațiilor spuse la poliție: spune că a mințit inițial motivând că a fost geloasă pe iubit pentru că începuse o relație cu o altă fată și depunând plângere, a vrut să îi facă rău lui și, de fapt, el nu a folosit-o în niciun fel. Este o „rețetă” care se aplică în multe cazuri, dar chiar și așa judecătorul nu este obligat să țină seama doar de primele declarații sau doar de ultimele, ci numai de acelea care, împreună cu restul dovezilor, conduc la aceeași concluzie.

14. Consiliul Național al Audiovizualului

Poate ai văzut că, uneori, pe internet sau la televizor apar jurnaliști care prezintă știri ce ne atrag atenția. Acele știri sunt ușor de recunoscut, căci conțin cuvinte cum ar fi „bombă”, „nucleară”, „exclusivitate”, „surse”, „nemaivăzut”, „scandal”, „război”. Trebuie să știi că jurnaliștii își câștigă banii din „vânzarea” unor astfel de știri, care se contabilizează în numărul de click-uri sau de distribuții (*shares*). Ei fac orice pentru a te atrage pe site-ul lor sau în fața televizorului. Odată ce au reușit asta, vei vedea că site-ul respectiv te inundă cu reclame. Asta pentru că cei care vând acele produse sau servicii vor căuta tocmai site-urile care sunt cele mai accesate de public. Depinde de tine dacă accepți asta sau nu. Din experiența mea, cu cât un site este mai citit sau un post de televiziune este mai urmărit, cu atât mai populiste vor fi subiectele abordate și reclamele vor fi mai multe.

În niciun caz nu trebuie să ne dorim închiderea unor posturi media pentru astfel de derapaje. Libertatea de exprimare este esențială pentru democrație. Fără justiție independentă și fără presă liberă nu există democrație. Publicul, dar mai ales jurnaliștii, trebuie să aibă dreptul de a critica, uneori chiar într-o manieră exagerată sau șocantă, activitatea instituțiilor publice. Nu au același drept cu privire la viața privată a persoanelor. Astfel, Constituția spune că *Mijloacele de informare în masă, publice și private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice și că Libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine.*

Când ceva nu merge bine în presă, nu trebuie să ne dorim cenzurarea ei. Soluția nu este sancționarea, ci educarea. Ar fi excelent dacă în conținutul acestor emisiuni ar apărea și lucruri pe care ni le dorim noi, nu doar cele pe care le doresc producătorii.

Cât privește posturile TV și radio, există un organism care le autorizează să emită și monitorizează respectarea legislației – se numește Consiliul Național al Audiovizualului. În 2011 a fost aprobat *Codul de reglementare a conținutului audiovizual*, care detaliază obligațiile posturilor de radio și de televiziune: informarea corectă, protecția demnității umane, dreptul la replică, protecția minorilor, respectarea regimului publicității. CNA poate sancționa postul respectiv (avertisment, amendă, suspendare, retragerea autorizației) dacă a prezentat o știre care nu a fost suficient documentată sau dacă știrea se referă la o persoană fără să îi ceară părerea ori dacă refuză să îi dea dreptul la replică celui dezbătut. Când ceva ți se pare în neregulă cu o știre, poți trimite un simplu e-mail acestei instituții, în care să indici postul TV și ora la care a avut loc emisiunea.

15. Twitter, mai tare ca Președintele SUA

Pentru a lupta împotriva dezinformărilor pe internet, mai ales în legătură cu alegerile politice care se desfășoară în anumite țări (dezinformările ar conduce la influențarea opțiunii electorale

a alegătorilor) și cu boala Covid-19 (dezinformările ar putea genera panică, manifestații, revolte), a apărut *Codul de practică privind dezinformarea*. Acesta a fost semnat în octombrie 2018 de platformele Facebook, Google, Twitter, de Mozilla, precum și de agenții de publicitate și părți ale industriei publicitare. Microsoft s-a alăturat în mai 2019, în timp ce TikTok a semnat codul în iunie 2020.

Documentul se referă la: controlul plasării de publicitate, publicitatea de natură politică și tematică, integritatea serviciilor, întărirea poziției consumatorilor, întărirea poziției comunității de cercetare. Semnatarii s-au obligat să facă internetul deschis și sigur. Cine încalcă regulile cu privire la autenticitatea sau veridicitatea informațiilor postate în mediul digital este suspendat sau eliminat din online.

Așa a pățit Donald Trump, în ultimele sale zile ca Președinte al SUA, care a pierdut alegerile pentru un al doilea mandat. Utilizând rețeaua de socializare Twitter, el a afirmat fără nicio dovadă că a pierdut alegerile ca urmare a unor fraude și a solicitat suporterilor săi să meargă în clădirea Capitolului, unde se aflau parlamentarii care trebuiau să valideze acele alegeri în favoarea lui Joe Biden, adversarul lui Trump. Acești suporterii au forțat intrarea, au devastat clădirea Capitolului și au ocupat birourile oficialilor. Poliția a demarat acțiuni judiciare contra acestora, iar Twitter a blocat definitiv contul lui Trump pentru „risc continuu de incitare la violență”.

16. În mod excepțional, statul poate șterge informațiile sau bloca conturile

În Decretul Președintelui României, prin care a fost declarată starea de urgență în martie 2020, autoritățile au fost împuternicite să oprească site-urile care propagă informații false și să blocheze accesul utilizatorilor din România la conținutul care promovează „știri false cu privire la evoluția COVID-19”.

Drept urmare, în perioada stării de urgență, 15 site-uri au fost închise de Autoritatea Națională pentru Administrare și Reglementare în Comunicații la cererea Ministerului Afacerilor Interne, pe motiv că informațiile publicate îi dezinformau pe cititori.

17. Răspândirea de informații false pe internet

Pentru internet, nu există o reglementare atât de strictă ca cea pentru presa audio-vizuală. Iar o informație atrăgătoare poate deveni virală în scurt timp. Când ceea ce conține este neadevărat, chiar dacă ulterior apare o rectificare, răul se va fi produs deja și panica se va fi instaurat.

De exemplu, pe data de 1 aprilie, a fost postat pe Facebook un anunț că în Bruxelles, Belgia, se desfășoară un concert gratuit, unde persoanele nu trebuie să poarte mască. S-au adunat mai multe mii de tineri, neștiind că este o glumă de Ziua păcălelilor. Jandarmeria a intervenit să îi disperseze pe cei care nu au respectat normele de protecție în perioada pandemiei de „Covid-19” și multe persoane au fost rănite.

O informare oficială din partea celui care dorea să participe la concert ar fi fost de ajuns pentru a preveni evenimentele. Astfel, ar fi aflat că în Belgia la acea dată era interzisă adunarea a mai mult de 4 persoane într-un grup și era obligatorie purtarea măștii în aer liber. Nici nu trebuia să își amintească că este 1 aprilie...

18. Contravenții și infracțiuni privind dezinformarea

Uneori, știrile false sunt atât de periculoase încât pot afecta securitatea statului - o astfel de faptă se numește infracțiunea de *comunicare de informații false*. De exemplu, dacă cineva falsifică datele privind numărul de decese din cauza Covid-19, e posibil ca lumea să se panicheze, să iasă pe stradă, să își facă provizii de alimente spărgând magazine. Sau dacă cineva anunță că cei bolnavi de Covid-19 sunt luați pe sus de forțele de ordine și închiși în lagăre, o astfel de informație ar determina reacții negative ale rudelor și cunoscuților, poate chiar ar genera revolte ale populației.

Dacă se anunță în mod mincinos plasarea sau existența unei bombe într-un loc sau într-o instituție publică, ori pe o navă sau aeronavă, fapta este considerată infracțiune de *terorism* și este sancționată cu închisoarea.

Se sancționează cu închisoarea, potrivit Codului penal, cel care îndeamnă publicul să comită infracțiuni - de exemplu, să dărâme gardul de la clădirea Guvernului sau să atace forțele de ordine care păzesc Parlamentul, Palatul Cotroceni, să se răzbune pe judecători, să omoare homosexuali etc. Fapta se numește *instigare publică*.

Dacă sportivii, conducătorii de cluburi sau oficialii instigă la violență cu ocazia unei manifestări sportive, fapta este o contravenție, astfel că cei vinovați vor fi amendați de către poliție.

Pentru faptele care sunt infracțiuni, trebuie sesizată poliția sau Parchetul de către orice persoană, indiferent că este vizată sau nu. Instituțiile se pot sesiza și din oficiu.

19. Concluzie: Informația te face puternic, dar să fie de calitate

Cel care deține informația este un individ puternic, sigur pe sine. Însă nu mulți își doresc astfel de oameni în jur. Din anumite interese – cum ar fi banii, invidia sau puterea – unii oameni spun minciuni cu intenție. Alții transmit informații greșite doar din neatenție. Efectul este același: cei care citesc astfel de informații sunt îngrijorați și revoltați, iar pe acest fond emoțional sunt ușor de manipulat. Cu cât numărul destinatarilor crește, cu atât crește efectul devastator al informației furnizate. Atunci când se folosește mass-media sau new-media, o informație falsă, odată răspândită, este foarte greu de oprit sau de rectificat.

Se impune să fim atenți ce informații primim: de la ce autoritate, de pe ce site, de la ce persoană. La rândul nostru, nu trebuie să spunem minciuni sau să dezinformăm, ori să distribuim altora informații nesigure ca și cum le-am fi verificat noi. Până la urmă, de corectitudinea noastră depinde să rămânem în libertate și să nu plătim despăgubiri. E mai ușor să prevenim, decât să combatem.

Sunt site-uri de unde te poți informa corect: site-uri oficiale ale instituțiilor publice ori ale unor asociații de încredere. De exemplu, în domeniul Covid-19: știri oficiale.ro; în domeniul corupției: EFOR – expertforum.ro; în domeniul reformei justiției: Freedom House – freedomhouse.ro; în domeniul educației juridice: Voci pentru Democrație și Justiție - vedemjust.ro. Există chiar și proiecte prin care se demontează rapid *fake news*-ul: de exemplu, site-ul factual.ro.

Fii atent la regulile pe care le-ai bifat că le-ai citit, indiferent că este vorba de accesul pe o rețea de socializare sau un contract încheiat cu banca. De regulă, ce e scris mai mic este mai important. Amintește-ți regula din copilărie: nu vorbi cu necunoscuții, nici offline, nici online.

Setează-ți datele private ale contului (adresă de e-mail, număr de telefon) astfel ca numai tu să le vezi.

Nu permite să fii insultat sau calomniat. Dacă e vorba doar de niște tineri care fac asta în mod izolat, poate e mai bine să îi blochezi și atât. Dacă mesajele lor devin amenințătoare sau te hărțuiesc, atunci anunță poliția/Parchetul.

Când sesizezi mesaje discriminatorii sau rasiste pe internet, le poți reclama la administratorul platformei pe care o folosești. Legea prevede că pentru mesajele postate de comentatori la subsolul unui articol este răspunzător cel care administrează platforma respectivă. Dacă tu însuși faci obiectul unor astfel de mesaje poți sesiza Consiliul Național al Audiovizualului sau Consiliul Național al Combaterii Discriminării. Dacă ți se provoacă prejudicii, poți cere daune în justiție de la autorul postării și/sau de la comentatori.

HIGHLY TOXIC TV JUSTICE!

श्री
2016

Capitolul 3

VERIFICAREA VERIDICITĂȚII FAPTELOR (FACT CHECKING)

Dr. NICOLAE ȚÎBRIGAN

INTER [REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED] [REDACTED]
[REDACTED]

Ne [REDACTED] [REDACTED] tul [REDACTED]

[REDACTED]
[REDACTED] e [REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED] u [REDACTED] n.
[REDACTED] spațiu [REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED] si [REDACTED] gur [REDACTED]
[REDACTED] [REDACTED] [REDACTED]

„Cea mai mică abatere de la adevăr va fi multiplicată de mai multe ori”,

Aristotel

De ce este important să verificăm veridicitatea faptelor?

În Dicționarul Oxford³⁷, verificarea veridicității faptelor (sau procesul de *fact-checking*) este definită ca „investigație (a unei probleme) pentru verificarea faptelor”. Deși unii specialiști îi acordă o semnificație mai largă, ne vom limita la explicarea activității de *fact-checking* ca proces care urmărește să verifice faptele din spatele unei informații pentru a promova adevărul și corectitudinea prezentării informației.

Există o adevărată istorie în spatele verificării veridicității faptelor și a importanței acesteia. Dar principalul scop al acestui demers este combaterea știrilor false și protejarea proceselor electorale de manipulări³⁸, așa cum s-a întâmplat în 2016, în contextul alegerilor prezidențiale din Statele Unite ale Americii. Potrivit unui studiu realizat de trei cercetători americani ai Universității din Ohio, dezinformările și mis-informările (vezi subcapitolul „Ce este dezinformarea? Ce este mis-informarea? Ce este mal-informarea?”) au jucat un rol important în scăderea simpatiei americanilor față de candidata Hillary Clinton din partea democraților, în favoarea contracandidatului ei republican, Donald Trump. De aceea, este important să trecem peste recentele dezbateri despre „fapte” și „știri false”, pentru a pune în prim-plan rolul verificării faptelor ca instrument de disecare a adevărului de minciună, ambele inerente naturii umane și a interacțiunilor sociale.

³⁷ Oxford Dictionary, „fact-check”, [Online]. Disponibil pe: <https://www.lexico.com/definition/fact-check> (accesat la 25.04.2021).

³⁸ Aaron Blake, *A new study suggests fake news might have won Donald Trump the 2016 election*, [Online]. Disponibil pe: <https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2018/04/03/a-new-study-suggests-fake-news-might-have-won-donald-trump-the-2016-election/> (accesat la 25.04.2021).

În ultimii ani, verificarea veridicității faptelor a fost mult mai răspândită în domeniul jurnalismului. Din 2016 și până în prezent, s-a remarcat și o creștere la nivel global a numărului de organizații sau de instituții care realizează materiale de *fact-checking*.

Eseul intitulat *Adevăr și politică*, semnat de filozoafa și teoreticiană în științe politice Hannah Arendt, poate reprezenta un adevărat reper pentru cei care se ocupă de *fact-checking*. Potrivit H. Arendt, adevărul factual se referă întotdeauna la alți oameni: „el privește evenimente și circumstanțe în care sunt implicați mulți; este stabilit de martori și depinde de mărturie”³⁹. Iar premisa obligatorie a oricărei puteri este opinia, nu adevărul susținut prin fapte, care poate submina în unele circumstanțe pozițiile celor care dețin puterea. Aceștia din urmă ar prefera, mai degrabă, să convingă prin opinii și păreri. Așa cum spunea James Madison, cel de-al patrulea președinte american, *Toate guvernele se bazează pe opinie*.⁴⁰

Totuși, care este relația dintre fapte și opinii?

Adevărul factual există doar dacă se vorbește despre el. Deși adevărul factual și opiniile aparțin aceluiași domeniu, acestea din urmă diferă prin faptul că părerile „se alimentează” din fapte pentru a fi valide. Cu alte cuvinte, toți avem dreptul la opinie, dar suntem obligați în același timp să le și argumentăm atunci când purtăm o discuție.

Ce sunt opiniile nevalidate prin fapte? Aberații, anunțuri absurde, discursuri haotice și lipsite de sens.

³⁹ Hannah Arendt, *Adevăr și politică*, în *Între trecut și viitor – Nouă exerciții de analiză politică*, București, Editura Antet, p. 247.

⁴⁰ James Madison, *For the National Gazette*, [ca. 19 Decembrie] 1791, National Archives [Online]. Disponibil pe: <https://founders.archives.gov/documents/Madison/01-14-02-0145> (accesat la 25.04.2021).

Verificatorii veridicității faptelor dintr-un enunț pot accepta încercări de manipulare prin omisiune a unor fapte pentru a se potrivea unor anumite linii de discurs politic; dar aceștia nu vor face rabat în fața falselor declarații sau mărturii.

Dar există situații când manipulatorii de opinii spun că întotdeauna va exista o egalitate între opiniile divergente, fie ele validate ori nevalidate prin fapte. Și, în anumite condiții, dorința naturală de apartenență la un grup majoritar va produce și mărturii false ale „adevărurilor” (botezate și „adevăruri alternative”) doar pentru a obține un consens din partea grupului, indiferent de situație.

Rolul unui jurnalist este de a oferi zilnic noi informații: de a pune la dispoziție publicului mărturii exacte despre un domeniu anume. Dar realitatea reprezintă mult mai mult decât aceste informații; include și disponibilitatea informațiilor dintr-o varietate de surse. Noi percepem și analizăm aceste istorisiri într-un sens mai cuprinzător pentru noi înșine.

Efectul de rețea de socializare a lărgit atât sursele de informații, cât și modul de construire a povestirilor noastre. Rețelele de socializare au eliminat, de asemenea, un filtru principal al jurnaliștilor ca „instituție-gardian” al adevărului factual.

Știați că...

... astăzi noi primim o cantitate de informație de 5 ori mai mare decât cea primită de întreaga omenire în 1986⁴¹?

⁴¹ Sue Cockburn, *We suffer from information overload*, Growing Social Biz [Online]. Disponibil la: <https://growingsocialbiz.com/should-you-use-free-stock-images-for-your-business/we-suffer-from-information-overload/> (accesat la 25.04.2021).

... zilnic, fără să ne dăm seama, consumăm o cantitate de informație echivalentă cu circa 100.000 de cuvinte (sau 34 GB)⁴²?

... cititorii site-urilor de știri citesc în medie doar 28% din textul știrii online⁴³?

Să ne jucăm

Profesorul va distribui fiecărui elev din clasă câte trei notițe autoadezive (post-it-uri) de culoare roșie, galbenă și verde. Apoi va împărți tabla în trei sectoare: ROȘU – sunt foarte atent la ce citesc pe rețelele de socializare și distribui foarte rar conținut; GALBEN – distribui ocazional și uneori sunt prudent în a distribui postări sau știri virale pe rețelele de socializare; și VERDE – mă informez de pe rețelele de socializare și distribui des postări sau știri virale primite pe *newsfeed*. Profesorul va ruga ca fiecare elev să aleagă culoarea care se potrivește descrierii de pe tablă și să scrie pe notițe motivul pentru care a ales acel comportament, urmând să lipească notița pe tablă în sectorul corespunzător. Fiecare elev poate alege mai multe culori. Profesorul va face împreună un bilanț al comportamentului digital al clasei pe rețelele de socializare.

Jocul urmărește să scoată în evidență conștientizarea comportamentului digital individual și colectiv al elevilor pe rețelele de socializare.

Învățăm să recunoaștem biasurile cognitive

Răspândirea dezinformării este inerentă naturii umane. De ce? Pentru că procesele noastre de gândire nu sunt întotdeauna clare sau raționale, având în spate așa-numitele „prejudecăți de

⁴² Ibidem

⁴³ Ibidem

gândire”. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că aceste prejudecăți cognitive sunt uneori utile, mai ales atunci când îndeplinesc niște funcții de orientare și gândire rapidă.

Psihologii au identificat peste 100 de biasuri cognitive. Acestea variază de la prejudecăți ciudate („efectul Benjamin Franklin” – situația în care ești convins că din moment ce cineva îți face o favoare cel mai probabil că acesta îți va face o altă favoare mai târziu) până la prejudecăți grave („prejudicata pesimismului” – convingerea că lucrurile rele ți se vor întâmpla doar ție). Aceste prejudecăți cognitive se pot întâlni în toate domeniile societății, în special în cazul în care există o mulțime de interacțiuni umane, unde avem de realizat sarcini și unde succesul este măsurat și evaluat. Și, până la urmă, care e legătura între aceste prejudecăți și persistența dezinformării?

Daniel Kahneman, psiholog și câștigător al premiului Nobel pentru științe economice, explică gândirea intuitivă prin așa-numitul concept de „CCVETCE” (prescurtat de la „ceea ce vezi e tot ce există”)⁴⁴. Astfel, creierul nostru ne determină să nu căutăm ceea ce nu vedem. Mai degrabă, ne bazăm pe informațiile care ne sunt disponibile direct, fără a fi pe deplin conștienți de ceea ce nu știm. Dacă vedem doar câteva elemente ale unei relatări, construim cea mai bună poveste posibilă tocmai din acele elemente parțiale. Iar încrederea în opiniile noastre depinde mai ales de calitatea acelei povești.

Pentru a demonstra autonomia gândirii noastre rapide, priviți această imagine:

Sursa: Müller-Lyer illusion (Wikipedia)

⁴⁴ Daniel Kahneman, *Gândire rapidă, gândire lentă*, trad. Dan Crăciun, București, Publica, 2012, pp. 110-112

La prima vedere, avem impresia că linia de jos este mai scurtă decât linia de sus. Asta e ceea ce vedem cu toții și, evident, credem ceea ce vedem. Dar dacă luăm o riglă și măsurăm lungimea celor două linii, vom constata că acestea sunt egale. Este vorba de celebra iluzie Müller-Lyer care demonstrează ideea că, în ciuda faptului că deja știți și ați demonstrat că cele două linii sunt egale, vedeți în continuare că linia de jos este mai scurtă. Ați ales să vă încredeți în riglă, dar nu puteți împiedica propriul sistem de percepție și gândire să lucreze.

Știați că...

... semantica mediului digital determină ca postările false, cu conținut emoțional puternic, să fie distribuite de 6 ori mai mult decât postările veridice, obiective și neutre din punct de vedere emoțional⁴⁵?

... 90% din informațiile primite de creierul uman sunt reprezentate de imagini vizuale, 80% din funcționalitățile creierului uman sunt dedicate procesării imaginilor vizuale și 60% dintre persoane au declarat că învață mai bine din informațiile prezentate vizual⁴⁶?

... în viziunea psihologului Kahneman, psihicul uman este alcătuit din două categorii opuse de procese, grupate în două sisteme de gândire – Sistemul 1 și Sistemul 2? Sistemul 1 este format din procesele intuitive, rapide, automate, inconștiente, care nu necesită efort cognitiv, iar Sistemul 2 este alcătuit din procese reflexive, lente, deliberate, care solicită efort cognitiv⁴⁷.

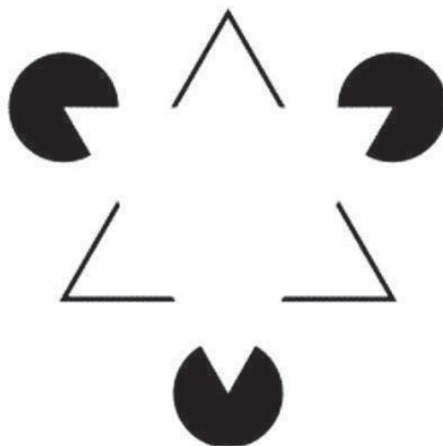
⁴⁵ Chris Meserole, *How misinformation spreads on social media — And what to do about it*, Medium - The Brookings Institution [Online]. Disponibil la: <https://medium.com/@Brookings/how-misinformation-spreads-on-social-media-and-what-to-do-about-it-2e5d7a5d0552> (accesat la 26.04.2021).

⁴⁶ IELTS Help, *Struggling With IELTS Reading? Here's Is Only 5 Things To Make It Work*, IELTS Help [Online]. Disponibil la: <https://www.ieltsg.com/2016/02/ielts-reading-tips.html> (accesat la 26.04.2021).

⁴⁷ Daniel Kahneman, *op. cit.*, pp. 110-112

Exercițiul 1

Câte triunghiuri sunt reprezentate în această imagine?

Sursa: Kanizsa Triangle (The Illusions Index)

Să ne jucăm

Profesorul va împărți clasa în două echipe cu număr relativ egal de elevi. Tabla va fi împărțită în două, pentru fiecare echipă din clasă. Ambele echipe vor trebui să folosească cuvintele scrise pe tablă pentru a crea 3 fraze simple. Prima echipă va trebui să folosească următoarele cuvinte: „potrivit”; „relevantă”; „interes”; „îmbunătățire”, „pozitiv”, „succes”. A doua echipă va folosi cuvintele: „am furat”; „scăpat”; „stadion”, „semințe și chips-uri”; „lasă-mă în pace”; „șmecher”; „Lamborghini”. Timpul oferit pentru sarcină: 10 minute. Apoi, fiecare echipă va delega un elev care să citească celelalte echipe frazele obținute. Profesorul va spune ca membrii celeilalte echipe să repete frazele citite. Va câștiga echipa care a reușit să repete cât mai aproape de realitate frazele celeilalte echipe.

Jocul demonstrează principiile de funcționare ale limbajului emoțional, mult mai eficient și ușor de memorat, spre deosebire de limbajul oficial, folosit de instituții. Așa se explică și de ce

postările cu știri false de pe rețelele de socializare sunt mai des distribuite și comentate decât comunicatele și declarațiile de presă.

Cum să fii un *Sherlock* în era digitală? Câteva recomandări pentru a scăpa de biasurile cognitive

Pentru a veni în întâmpinarea internauților copleșiți de toată această avalanșă informațională, expertul în alfabetizare mediatică, Mike Caulfield, de la Washington State University, a elaborat un mod de *fact-checking* denumit **SIGU** (**S**top, **I**nvestighează sursa, **G**ăsește referințe mai bune, **U**rmărește faptele din text)⁴⁸. Miza este de a învăța publicul câteva trucuri de bază în selectarea și verificarea informațiilor (*fact-checking*).

STOP

**INVESTIGHEAZA
SURSA**

**GASESTE
REFERINTE
MAI BUNE**

**URMARESTE
FAPTELE
DIN TEXT**

Sursa: [Infodemic.blog](https://infodemic.blog)

⁴⁸ Mike Caulfield, *Sifting Through the Coronavirus Pandemic*, Infodemic.blog [Online]. Disponibil la: <https://infodemic.blog/> (accesat la 26.04.2021).

Modelul a fost elaborat de expertul american în urma studiilor și observațiilor sale referitoare la lipsa abilităților și deprinderilor de bază ale studenților săi în verificarea informațiilor, și are 4 pași:

Stop

Investighează sursa

Găsește referințe mai bune

Urmărește faptele din text

SIGU poate fi însușit și implementat foarte rapid. Iată câțiva pași de făcut:

STOP

Atunci când pe *newsfeed*-ul vostru apar tot felul de știri sau postări care vă enervează și parcă v-ar ademeni să dați mai departe, opriți-vă. Nu faceți asta! Scopul oricărui titlu al unui material online este de a-l face pe utilizatorul de internet să dea *click* (de aici vine și termenul de *clickbait*). Recomandarea noastră este să citiți mai întâi articolul, să vă gândiți de mai multe ori la utilitatea acestuia și abia apoi să-l distribuiți pe rețelele de socializare. Îndemnul nostru este:

Gândește înainte de a da mai departe!

Sursa: EUVSDISINFO.EU

INVESTIGHEAZĂ SURSA

Mass-media credibilă, profesionistă, nu apelează la teorii ale conspirației pentru a-și crește numărul de abonați sau accesări. Acolo nu veți găsi confuzia între opiniile personale (editoriale) și știri.

Jurnalismul făcut de profesioniști va respecta întotdeauna standardele profesionale în redactarea materialelor: informarea se face din mai multe surse, știrile răspund la întrebările: **cine? ce? când? unde? de ce? cum?**, prezintă mai multe puncte de vedere pentru a le confrunța (drept la replică, contextualizare, echilibrare) și relatează subiectul într-o manieră cât mai echidistantă.

Pentru orice nelămurire referitoare la surse online, aruncați un ochi și peste secțiunile Despre/Echipa/Contact. Dacă e vorba, într-adevăr, de o sursă de încredere, veți găsi cu ușurință

lista echipei redacționale și/sau a colaboratorilor, plus alte informații relevante despre portalul de știri și finanțarea acestuia. În timpul investigației trebuie să vă puneți următoarele întrebări:

- Sursa aceasta este una credibilă?
- Este într-adevăr ceea ce pretinde a fi?

Faceți asta de fiecare dată, nu doar atunci când suspectați că ceva nu este în regulă. Puteți verifica inclusiv pagina de Wikipedia⁴⁹ a sursei.

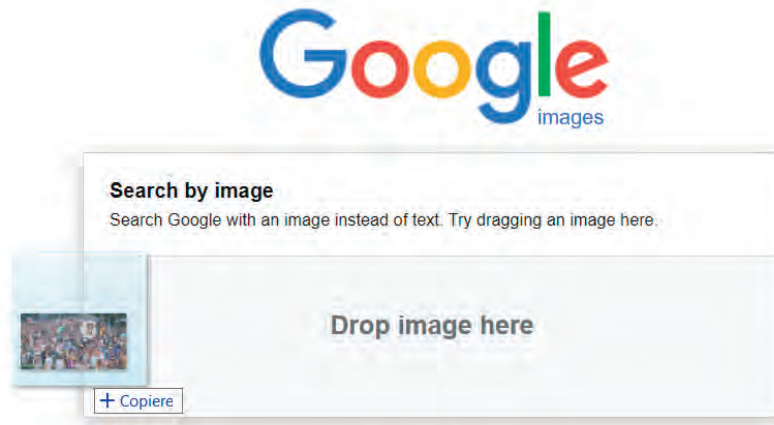
GĂSEȘTE REFERINȚE MAI BUNE

Dacă nu prea aveți încredere în sursa care v-a furnizat știrea, cea mai bună strategie este să căutați pe Google dacă și alte surse credibile au scris despre asta. Uneori (sau chiar de multe ori!) veți identifica știri și din alte surse, unde lucrează jurnaliști profesioniști și știu ce înseamnă jurnalismul de calitate. În alte situații, s-ar putea să descoperiți că despre tema respectivă nu s-a scris, ceea ce ar trebui să vă pună în gardă, mai ales dacă vorbim despre știri importante, cu impact național. De asemenea, se poate întâmpla ca atunci când căutați pe Google (sau Bing) după cuvintele-cheie din titlul/șapou-ul știrii să dați și peste analize care demontează respectiva știre publicată pe site-urile de *fact-checking*.

„Nu tot ce strălucește este aur”, spunea odată Shakespeare⁵⁰. La fel se întâmplă și cu imaginile din articole. Unele s-ar putea să nu fie reale, iar altele să fie alterate. Astfel de imagini trucate, de exemplu, pot fi folosite ca „dovadă” irefutabilă că a existat un protest al medicilor din Paris referitor la „frauda” coronavirusului sau că recent a avut loc, chipurile, un protest împotriva NATO.

⁴⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page

⁵⁰ William Shakespeare, *Negustorul din Veneția*, trad. Ikdolphe Stern, Biblioteca Centrală Universitară, s.a., p. 63

Sursa: Google Images

Puteți verifica dacă o imagine este reală sau nu și dacă a fost preluată de altundeva pentru a-i oferi o altă interpretare folosind funcția *Image Reverse Search*, disponibilă pe Google⁵¹, Yandex⁵², Bing⁵³, Hosting Checker⁵⁴ sau TinEye⁵⁵. Poți descărca imaginea și o puteți urca în motoarele sau instrumentele de căutare pentru a afișa cele mai relevante rezultate.

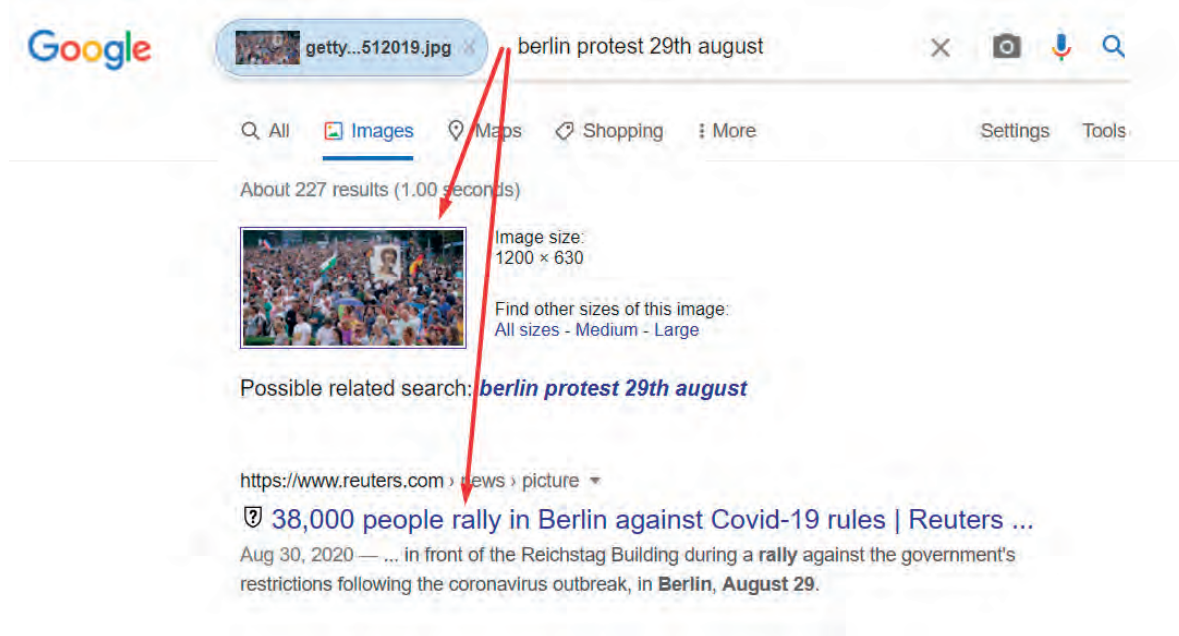
⁵¹ <https://images.google.com/>

⁵² <https://yandex.com/images/>

⁵³ <https://www.bing.com/?scope=images&nr=1&FORM=NOFORM>

⁵⁴ <https://hostingchecker.com/tools/reverse-image-search/>

⁵⁵ <https://tineye.com/>

Sursa: Google Images

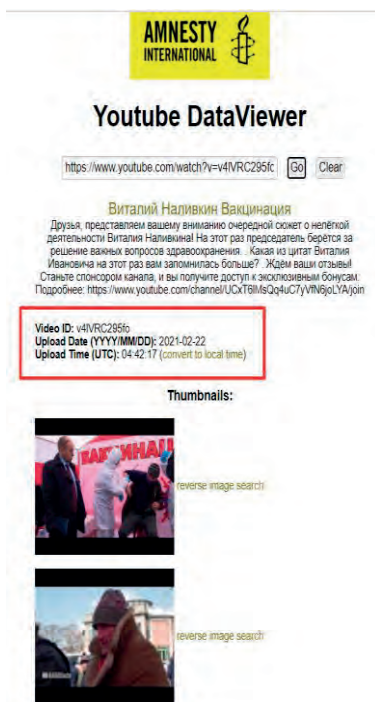
Dacă imaginea este online, faceți click dreapta și selectați „Caută imaginea cu Google”. Motorul de căutare va afișa în câteva secunde o listă de surse care au folosit imagini similare cu cea pe care o căutați, iar de aici puteți vedea dacă imaginea a fost modificată în Photoshop sau nu.

Trebuie să înțelegem anvergura trucajelor în mediul online, cât de des sunt folosite și cât de variate sunt formele pe care le pot îmbrăca ele. Schimbând anumite elemente din fotografie, unghiul, sau folosind anumite colaje, o mulțime poate fi reprezentată ca fiind mică sau imensă. Și apoi, există un adevărat univers al soft-urilor de editare foto, care pot truca fotografiile la nivel profesionist, greu de detectat. Pentru a vă antrena spiritul observației, vă recomand un test online rapid - The Quiz⁵⁶, pentru a exersa practica detectării pozelor false.

⁵⁶ <https://www.thequiz.com/are-these-pictures-real-or-fake/>

În prezent nu avem disponibile instrumente online de căutare a înregistrărilor video în regim de revers, în schimb putem să le identificăm după miniaturi sau *screenshot*-uri. De obicei, designerii de *fake news*-uri nu sunt atât de creativi și reutilizează înregistrări video originale, schimbând doar câteva detalii din înregistrare.

Primul pas în verificarea înregistrărilor video, la fel ca în cazul imaginilor, constă în verificarea miniaturilor, deci verificarea după imagini utilizând *Google Images* sau *TinEye Reverse Image Search*. Pentru asta, recomand utilizarea serviciului *Youtube DataViewer* – instrument util în identificarea și scoaterea celor mai relevante miniaturi din video.

The screenshot shows the Amnesty International logo at the top. Below it is the title "Youtube DataViewer". A search bar contains the URL "https://www.youtube.com/watch?v=v4IVRC2956C" with a "Go" button and a "Clear" button. The video title is "Виталий Наливкин Вакцинация". The description is in Russian, discussing the vaccination of Vitaliy Nalivkin. A red box highlights the video ID "v4IVRC2956", the upload date "2021-02-22", and the upload time "04:42:17 (convert to local time)". Below this, there are two thumbnails with "reverse image search" links.

Sursa: Youtube DataViewer (Amnesty International)

Platforma online ne va afișa datele pe care fabricantul dispozitivului de înregistrare (cameră video, aparat foto, sistem video de dronă etc.) le pune la dispoziție, dacă utilizatorul le-a setat a fi înregistrate. Ulterior, putem urma aceiași pași ca în cazul *Google Reverse Image Search*.

URMĂREȘTE FAPTELE DIN TEXT

Chiar și atunci când sursa pare a fi una credibilă, trebuie să verificați și contextul publicării materialului jurnalistic. Fiți atenți la data publicării! S-ar putea ca o știre mai veche să fie special „reciclată” (redistribuită), de exemplu, în contextul pandemiei de SARS-CoV-2. Articolele mai vechi s-ar putea să conțină informații deja depășite sau ar putea fi redistribuite pentru a lăsa impresia unui *breaking fake news*. Astfel, ideal ar fi ca înainte de a „da mai departe” pe social media, să verificați data publicării.

Una dintre cele mai frecvente și dăunătoare tehnici de dezinformare este falsa recontextualizare – combinarea unor elemente și fapte reale cu unele false pentru reinterpretarea narațiunii / folosirea unor elemente și fapte reale, dar rezumând narațiunea într-o manieră manipulatoare.

Soluția? Click pe articol și căutați după termenii-cheie sugerați de titlul sau sumarul articolului prin Ctrl + F (Cmd + F pentru Mac). De multe ori, s-ar putea să descoperiți că titlul nu are nicio legătură cu conținutul știrii.

Dacă reușiți într-un final să identificați acești termeni în text, iar ideea centrală a textului corespunde cu ceea ce scrie în text, înseamnă că totul e în regulă din acest punct de vedere.

Totuși, în cazul în care nu reușiți să identificați acele cuvinte-cheie, va trebui să citiți cu mare atenție tot articolul înainte de a-l distribui pe social media sau a comenta. Sau, pur și simplu, puteți aștepta informații de calitate pe agregatoare de știri precum e Biziday⁵⁷.

Și, în ultimul rând, verifică ce fac verificatorii veridicității faptelor:

- Baza de date cu dezinformări despre coronavirus – FIRST DRAFT
- Platforma EUvsDisinfo
- *Fact-checker* locali: Detectoruldeminciuni.ro, Factual.ro, StopFals.md, LARICS, Pressone,
- Măcelăria de Fake News, Veridica, Misreport, ANTI-FAKE, Verificat.AFP.com
- Investigații online: Bellingcat, RISE Moldova, Recorder
- Expunerea și explicarea dezinformărilor: Digital Forensics Lab (Medium).

Știați că...

... *efectul Dunning-Kruger* reprezintă o eroare de apreciere în care persoane lipsite de competențe apreciază competența lor ca fiind mult mai mare ca în realitate? Comportamentul este cauzat de incapacitatea persoanelor respective de a-și recunoaște nivelul propriilor cunoștințe⁵⁸.

⁵⁷ <https://www.biziday.ro/>

⁵⁸ Matthew M, Callaghan T, Sylvester S., *Knowing less but presuming more: Dunning-Kruger effects and the endorsement of anti-vaccine policy attitudes*, Social Science & Medicine, 2018 [Online]. Disponibil la: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.06.032> (accesat la 27.04.2021).

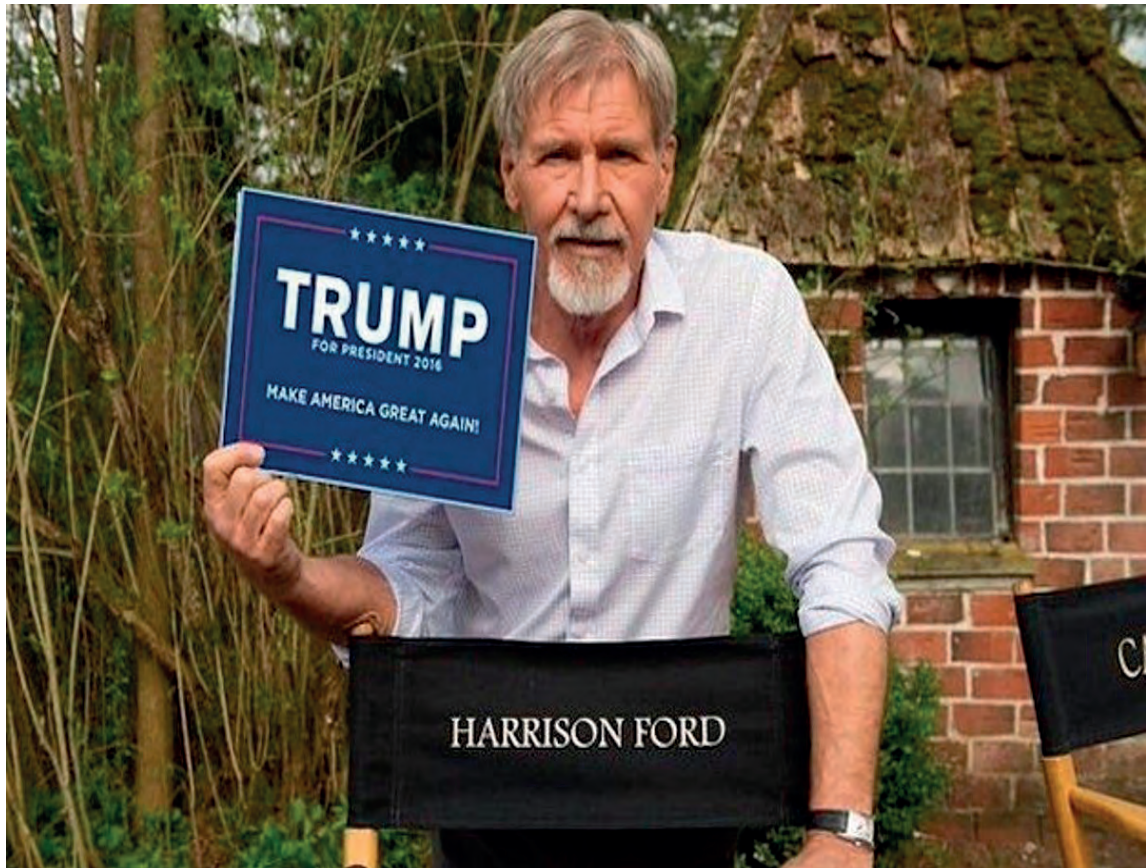
Exercițiul 2

Ce instrument veți folosi pentru a verifica autenticitatea acestei poze, data și locul unde a fost făcută?

Exercițiul 3

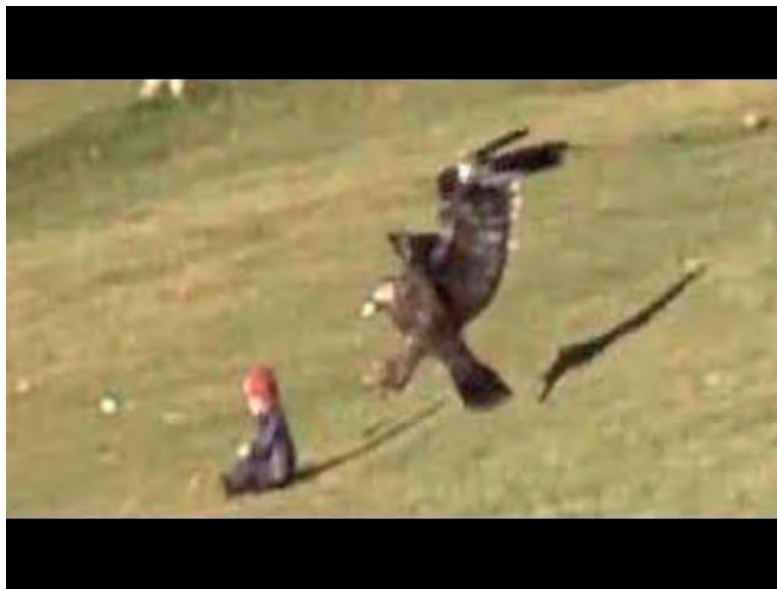
Această poză este adevărată sau falsă? Cum ați aflat?

Exercițiul 4

Cum verificați autenticitatea acestui video urcat în 2012 pe platforma YouTube?

[https://www.youtube.com/watch?v=CE0Q904gtMI&ab_channel=MrNuclearCat]

Funny facts:

– 74,1% din români au răspuns că sunt înclinați să aibă mai degrabă neîncredere în informațiile citite sau primite pe rețelele sociale (Facebook, Instagram, YouTube, TikTok etc.), 15,8% să aibă mai degrabă încredere, iar 10,1% nu știu sau nu au răspuns (Sondaj Inscop Research 2021)⁵⁹.

⁵⁹ Agerpres, *Sondaj INSCOP: 55% dintre români cred că în ultimele luni au fost expuși la știri false și dezinformări* [Online]. Disponibil la: <https://www.agerpres.ro/social/2021/03/31/sondaj-inscop-55-dintre-romani-cred-ca-in-ultimele-luni-au-fost-expusi-la-stiri-false-si-dezinformari--688268> (accesat la 27.04.2021).

- Numărul total de utilizatori de social media din România a ajuns la 11,34 milioane de persoane, iar cel al utilizatorilor de Facebook de 9,9 milioane (87,3% din numărul total de utilizatori ai rețelelor de socializare)⁶⁰.
- 67% dintre români folosesc telefoanele mobile pentru a accesa știrile online (Reuters Digital News Report 2020)⁶¹.
- 99,3% dintre copiii din România declară că au un profil pe o rețea socială. 47,6% dintre copii afirmă că verifică uneori, rar sau deloc, valoarea de adevăr a informațiilor citite online (Studiu Salvați Copiii)⁶².

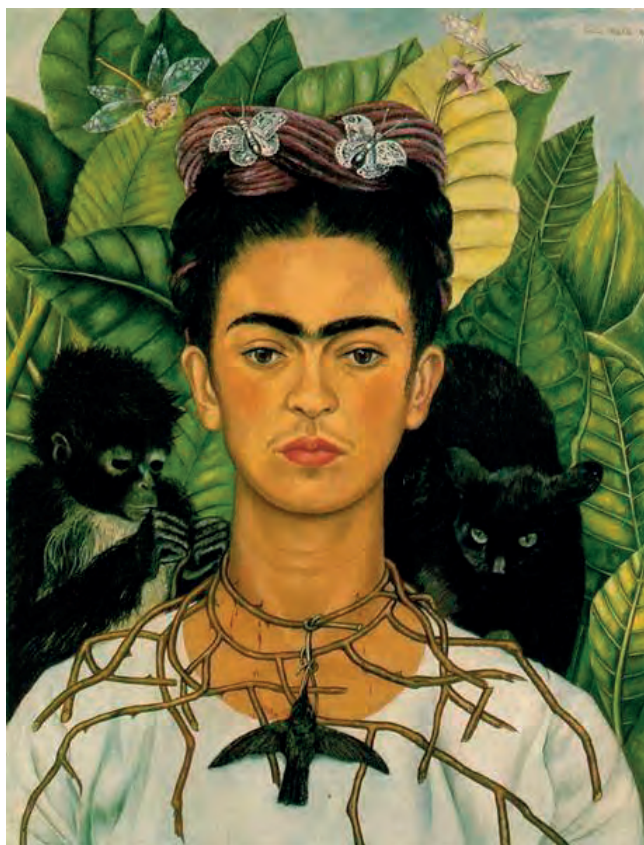
Să ne jucăm

Profesorul va alege 7 elevi din clasă și îi va ruga să părăsească încăperea pentru a aștepta la ușă. Apoi va scoate o copie a autoportretului pictoriței Frida Kahlo și-l va arăta elevilor rămași în clasă.

⁶⁰ Statista.com, *Social media usage in Romania - statistics & facts* [Online]. Disponibil la: <https://www.statista.com/topics/7134/social-media-usage-in-romania/> (accesat la 27.04.2021).

⁶¹ Nic Newman with Richard Fletcher, Anne Schulz, Simge Andi, și Rasmus Kleis Nielsen, *Reuters Institute Digital News Report 2020*, Reuters Institute [Online]. Disponibil la: https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2020-06/DNR_2020_FINAL.pdf (accesat la 27.04.2021).

⁶² Ciprian Grădinaru și Teodora Stoica, *Studiu privind utilizarea Internetului de către copii*, Salvați Copiii [Online]. Disponibil la: <https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/92/928f0bff-bffa-447a-9a27-df979ba1008f.pdf> (accesat la 27.04.2021).

Sursa: arthistoryproject.com

Profesorul cheamă primul elev din cei 7 rămași în afara clasei și îi arată portretul timp de 2 minute, rugându-l să memoreze cât mai multe detalii și să-l descrie în șoaptă, la ureche, următorului coleg rămas afară. Rând pe rând, elevii rămași afară vor fi chemați de profesor, astfel încât colegul din față să-i șoptească la ureche descrierea tabloului. Ultimul elev rămas afară va prezenta în fața clasei descrierea transmisă de cei 6 colegi. Apoi profesorul va arăta imaginea cu tabloul original al pictoriței și va compara împreună cu elevii descrierea făcută și detaliile din tablou. Se respectă principiile jocului „Telefonul fără fir”, pentru a demonstra cum funcționează zvonurile într-un grup.

Capitolul 4

DEZINFORMARE, TEORII ALE CONSPIRAȚIEI, FAKE NEWS DESPRE COVID-19

Prof. univ. Dr. BRÎNDUȘA ARMANCA

DEAR WORLD,
**DON'T DRINK
BLEACH.
DON'T!**

DOMESTOS PALE ALE, AJAX-LIBRE AND CLOROX ON THE ROCKS
ARE MEANT EXCLUSIVELY FOR
THE POTUS USE (TRUMP ONLY).

Pandemia a reprezentat un revelator pentru cel puțin două vulnerabilități din sistemul de educație românesc: deficitul de educație în domeniul științelor și neîncrederea în experți, în cunoașterea aprofundată oferită de specialiști.

Contribuie la aceste deficiențe deschiderea nelimitată pe care rețelele sociale au produs-o pentru toate vocile din societate, până la anomie. Practic, oricine poate spune orice, iar adevărul unuia este la fel de bun, chiar dacă opus, ca adevărul altuia. Într-un sondaj realizat pentru PressHub, profesorul Dumitru Borțun, specialist în comunicare, spunea că *s-au prăbușit tradiționalele instanțe de autoritate cognitivă – Savantul, Profesorul, Medicul sau Preotul – surclasate de Internet... Asistăm la nașterea unei mentalități pe care am putea s-o numim „democratizarea adevărului”, în care nu mai funcționează distincțiile dintre cunoștință și opinie, dintre amator și profesionist, dintre profan și inițiat, dintre neofit și profesionist*⁶³.

Consacrat inclusiv politic, odată cu mandatul președintelui american Donald Trump, termenul de „adevăr alternativ” a intrat în limbajul conceptual, detronând accepțiunea riguroasă a concordanței dintre realitatea verificabilă și percepție.

Neîncrederea în sursele științifice de cunoaștere este potențată în plus de mulți alți factori socio-culturali și politici. Mesajele contradictorii ale autorităților referitoare la rata infecțiilor cu SARS-Cov2 și la măsurile luate, intenția mass-media de a obține ușor audiență prin abordări senzaționaliste, instrumentalizarea pandemiei în beneficiul unor partide politice care s-au urcat pe valul conspirațiilor, calitatea mediocră a campaniilor de informare despre COVID-19, despre vaccinare etc.

De aici și necesitatea de a învăța să discernem informațiile și să recunoaștem falsul.

⁶³ Ruxandra Hurezean, *Fenomenul infodemiei, explicat de experți. De ce cad în capcana fake news și a propagandei politice chiar și oamenii educați*, PressHub, 18.07.2020 <https://presshub.ro/fenomenul-infodemiei-explicat-de-experti-de-ce-cad-in-capcana-fake-news-si-a-propagandei-politice-chiar-si-oamenii-educați-92922/>

Să adăugăm un element de context: dificultățile create în viața cotidiană de pandemie, de la statul în casă la școala online, toate au întors atenția mai degrabă spre discursul negativist, spre cei care aduc în spațiul public explicații excentrice și un mesaj de respingere a restricțiilor. Împreună cu pandemia, mapamondul s-a pomenit că trebuie să se lupte și cu alt virus, la fel de perfid: **infodemia**.

Infodemia, câteva cifre

Terminologia folosită în definirea fenomenului de dezinformare s-a îmbogățit în perioada pandemiei cu COVID-19 cu termenii de „infodemie” și „disinfodemie” care descriu expresiv caracterul contagios al circulației știrilor false și înșelătoare, al teoriilor conspirației privitoare la coronavirus. Grupul de experți la nivel înalt întrunit de Comisia Europeană în 2018, pentru a analiza fenomenul dezinformării în UE, a recomandat termenul de „disinformation”, traducibil ca „dezinformare”, ca termen generic care include toate formele de informații false, informații și imagini înșelătoare, denaturate, contrafăcute, distorsionate, trunchiate, realizate și promovate cu scopul de a provoca intenționat vătămări publice sau pentru profit⁶⁴.

⁶⁴ Cf. Brîndușa Armanca, *Dezinformarea în pandemia de COVID-19. Tematică, narațiuni, mecanisme. Aspecte din Europa Centrală și de Est* în vol. *COVID-19. Dimensiuni ale gestionării pandemiei*, coord. Sorin Bocancea, Ed. Junimea, Iași, 2020, pp. 322-338

Diagrama 1

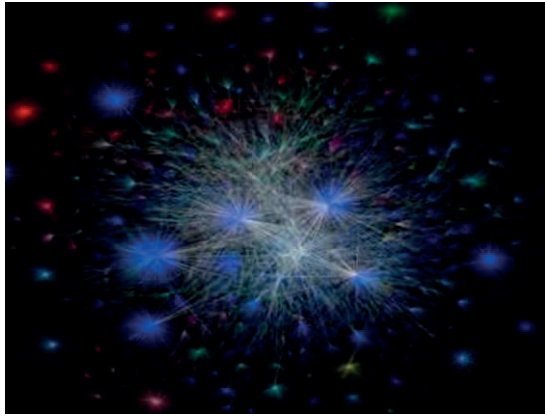

Diagrama 2

Dezvoltarea internetului: Diagrama 1 reprezintă structura internetului în 1997. Diagrama 2 reprezintă structura internetului în 2021. Sursă: YouTube, Barret Lyon

Un sondaj efectuat în perioada 1-12 martie 2021 prin metoda interviurilor telefonice-CATI pe 1100 de persoane, eșantion reprezentativ pe categorii socio-demografice semnificative ca sex, vârstă, ocupație, cu vârsta de peste 18 ani, cu marjă de eroare $\pm 2,95\%$, confirmă starea de incertitudine a publicului în ce privește încrederea în mesaje transmise atât de mass-media *mainstream*, cât și de canalele alternative oferite de rețelele sociale.

Sondajul a fost comandat de Strategic Thinking Group și realizat de INSCOP Research în parteneriat cu Verifield sub genericul *Neîncrederea publică: Vest vs. Est, ascensiunea curentului naționalist în era dezinformării și fenomenului știrilor false*⁶⁵.

Întrebați dacă au fost expuși la dezinformare în ultimele luni, respondenții au apreciat în proporție de 55% că au fost expuși la știri false sau dezinformări în mare și foarte mare măsură, iar 42,6% că au fost expuși în mică măsură sau foarte mică măsură. Cei care spun că au fost

⁶⁵ <https://www.strategicthinking.ro/31-martie-2021-capitolul-4-dezinformare-propaganda-stiri-false-increderea-in-surse-de-informatii/>

foarte expuși sunt persoane tinere, sub 45 de ani, cu nivel de educație ridicat și cu o situație financiară decentă. Întrebarea are în vedere toate canalele de informare: TV, radio, presă online, rețele sociale.

Ca o consecință, încrederea în știrile difuzate pe diverse canale este foarte scăzută. Astfel, 60,7% dintre cei întrebați afirmă mai degrabă că au neîncredere în știrile TV, iar 36,3% tind să aibă un grad de încredere. *Cei care au încredere în informațiile difuzate de posturile TV sunt cu precădere persoane mai în vârstă, cu un nivel de educație mai scăzut, inactivi pasivi, care nu utilizează rețele sociale, se arată în analiza socio-demografică.*

Nici informațiile de pe paginile de internet ale canalelor mass-media nu câștigă un grad mare de încredere de la public: 67,6% nu le acordă încredere, în vreme ce doar 21,8% au mai degrabă încredere. Aici ponderea non-răspunsurilor este mai ridicată, de 10,7%. În general, bărbații educați sub 60 de ani care utilizează Internetul au mai mare încredere în versiunile electronice ale canalelor mediatice.

Mult mai echilibrată este situația încrederii în știrile de radio, unde 40,6% dintre intervieuați afirmă că au mai degrabă încredere, iar 44,9% mai degrabă neîncredere.

În ce privește informațiile primite sau citite pe rețelele sociale ca Facebook, Youtube, Instagram, TikTok, 15,8% spun că au mai degrabă încredere, iar 74,1% că au mai degrabă neîncredere în astfel de mesaje, știri sau articole. Cei mai dispuși să creadă în informațiile de pe rețele sociale sunt persoanele cu vârsta între 45 și 59 de ani, din orașele mici. Sceptici sunt tinerii și în general persoanele cu educație superioară din urbanul mare, cei mai frecvenți utilizatori ai rețelelor sociale.

O pondere importantă dintre respondenții din toate categoriile socio-demografice conștientizează faptul că sunt expuși la știri false și dezinformări. Dincolo de amploarea acestui fenomen subversiv pentru orice societate, conștientizarea sa de către populație poate facilita procesele de contracarare a celor mai flagrante narrative propagandistice disruptive, sub condiția existenței unor strategii și platforme coerente și credibile de răspuns, este de părere Remus Ștefureac, președintele Strategic Thinking Group.

Ce știu copiii despre dezinformare?

Copiii sunt mai expuși ca oricând în contextul prezenței intense online, din cauza pandemiei COVID-19, când, din cauza restricțiilor, școala s-a mutat în sistem online sau hibrid. Proiectul „Gândirea critică în era digitală. Stop știrilor false” lansat în programul european *Ora de Net*, a pus la dispoziția profesorilor și părinților un pachet de resurse necesare pentru cursuri opționale de educație media, pentru a dezvolta capacitatea tinerei generații de a discerne conținutul fals, informațiile manipulative, imaginile distorsionate. (vezi PPT *Fake News* pe înțelesul copiilor)

O consultare inițiată printre copiii și tinerii între 12 și 19 ani în aprilie 2020 de către organizația „Salvați copiii” arată că aproape jumătate verifică rar sau niciodată dacă informațiile primite sunt sau nu adevărate. Asta deși 48% dintre cei chestionați au declarat că știu ce reprezintă o știre falsă. Totuși, 22% sunt convinși că la televizor sau în publicații nu pot exista știri false.

Cei care consideră că trebuie să verifice informațiile, se adresează în proporție de 17% părinților pentru a întreba, 11 % caută surse oficiale, iar 67% compară mai multe surse. Sursele de informare predilecte ale copiilor și ale tinerilor sunt Internetul, rețelele sociale și televiziunea. Într-o măsură mai mică, aproximativ 30%, se informează din familie, mai ales din discuții cu părinții ca primă sursă.

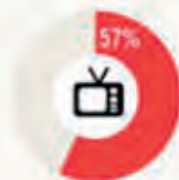
Surse de informare

site-uri
de știri

rețele sociale
bloguri

emisiuni TV

discuții
cu părinții

Credibilitatea sursei

dintre copii știu
ce reprezintă o
știre falsă

22%

declară că la televizor
sau în publicațiile de știri
nu pot fi difuzate știri false

Validarea corectitudinii unei informații

verifică uneori, rar
sau deloc valoarea de
adevăr a informațiilor

67%

mai multe
surse

17%

consultarea
persoanelor
apropiate

11%

surse
oficiale

Sursa: Site-ul Salvați Copiii/Ora de Net

Infodemie vs vaccinare⁶⁶

În 2020, reticența față de vaccinul anti-coronavirus era îngrijorătoare în România: un sondaj Avangarde din noiembrie 2020, pe un eșantion de peste 800 de persoane, arată că 25% din respondenți nu s-ar vaccina nici în ruptul capului, 36% ar amâna momentul pentru a se convinge că nu e nociv și numai 30% s-ar vaccina imediat. Un studiu din septembrie-octombrie realizat de LARICS și partenerii, sub egida Secției de Științe Medicale a Academiei Române, indica aproape 39% din 1000 de persoane chestionate care ar refuza vaccinarea anti-COVID-19. În 2021, acest procent s-a diminuat, rămânând totuși în jur de 30% reticenți.

Comparativ cu țara noastră, cetățenii unor state vest-europene au arătat o determinare mai mare în a se vaccina. Sondajul Kantar pe 5 țări a câte 1000 de subiecți indica în noiembrie 2020 că în Franța exista un nivel de acceptanță a vaccinării de 54%, în Germania de 67% și în Italia de 78%.

Rezerva sau teama oamenilor de a se vaccina poate avea mai multe cauze, unele legate de percepție, altele obiective. Cele mai frecvente sunt:

- Lipsa de informare
- Dezinformarea și manipularea
- Teama de reacții adverse, frica de necunoscut
- Neîncredere în eficiența vaccinului produs în timp scurt
- Comunicarea defectuoasă a autorităților
- Declarații iresponsabile ale unor formatori de opinie
- Campaniile antivaccinare

⁶⁶ S-au folosit parțial articole realizate de Brîndușa Armanca pentru platforma PressHub în proiectele *Facts not Fake*.

Scepticismul față de vaccinare a fost stimulat de răspândirea știrilor false, arată un sondaj realizat într-un proiect independent de cercetare inițiat și coordonat de *think-tank*-ul Strategic Thinking Group. În perioada 13 ianuarie – 3 februarie 2021, INSCOP Research și Verifield, în parteneriat cu Centrul de Cercetare în Comunicare și Inovare Socială de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj, au intervievat 1200 de persoane diverse din punct socio-demografic, pentru a afla percepția asupra vaccinării.

Aproape 35% din respondenți credeau că principala cauză a scepticismului față de vaccinare stă în răspândirea de informații false prin presă, peste 32% erau convinși că slaba informare a publicului din surse oficiale era cauza, alți 11,5% au dat vina pe calitatea slabă a vaccinurilor și medicamentelor de pe piața românească, iar 9 % considerau că mediatizarea unor persoane cu opinii ostile vaccinării influența negativ decizia de vaccinare.

Există o disonanță semnificativă între numărul celor care dau credit teoriilor conspiraționiste (de exemplu, 35,7% din totalul respondenților cred că virusul a fost creat pentru ca, prin procesul de vaccinare, oamenilor să le fie introduse cipuri) și numărul celor care se opun în mod hotărât vaccinării (19,3% din totalul respondenților). În alte cuvinte, o șesime dintre românii aflați în țară susțin teorii năstrușnice despre COVID-19 în planul unei discuții abstracte, dar în mod concret, odată puși în fața pericolului iminent al bolii, acționează rațional, observă sociologul Barbu Mateescu.

Sursele de informare rămân preponderent: televiziunea, pentru 72,4% dintre cei întrebați, rețelele sociale, pentru 24,3% , paginile de internet ale instituțiilor, pentru 24,1%. Un procent de 23,6% declară că s-a informat din familie, de la vecini și colegi, 12,4% că s-a informat de la medicul de familie, 11,3% de la radio, iar 9,2% din ziare tipărite și online. Numai 7,6% dintre respondenți spun că au citit studii sau rapoarte științifice.

Respondenții au demonstrat că sunt conștienți de expunerea la dezinformarea legată de pandemie. Aproape 45% au menționat că în ultimul an au fost expuși mult sau foarte mult la *fake news* despre COVID-19.

Dezinformările par să funcționeze eficient, având succes mai ales la populația tânără, care se informează cu preponderență de pe rețelele sociale, un mediu destul de toxic și complet nereglementat în ceea ce privește filtrarea informațiilor adevărate, respectiv false. Îngrijorător este faptul că peste o treime dintre români (35,7%) sunt de acord cu una dintre cele mai absurde teorii ale conspirației și anume răspândirea intenționată a virusului pentru a se pregăti inocularea populației cu cipuri prin vaccinare. În plus, 14% cred că simptomele coronavirusului sunt legate de radiațiile rețelilor de telefonie mobilă de tip 5G, deși acestea încă nu există fizic în cea mai mare parte a lumii. Datele arată o vulnerabilitate majoră a populației României din punctul de vedere al rezilienței la manipulări. În aceste condiții, îmbunătățirea procesului de comunicare a informației științifice este vitală pentru a se crea anticorpii combaterii epidemiei de știri false, care poate zădărnici eforturile uriașe ale sectorului medical de a stăpâni pandemia. De asemenea, două treimi dintre români susțin ipoteza potrivit căreia, coronavirusul COVID-19 a fost creat în mod artificial, în laborator, subliniază Remus Ștefureac, președintele Strategic Thinking Group.

Sursa: Site-ul Comisiei Uniunii Europene

Ca la noi, și la alții⁶⁷

Teorii ale conspirației și știri false au circulat încă înainte de a fi fost anunțat un vaccin. Cea mai cunoscută este teoria vaccinului-microcip inoculat de Bill Gates pentru a controla omenirea.

Alte *fake news* susțin că vaccinul nu previne, ci induce infecția cu coronavirus, sau că poate produce alte boli grave. Mulți au convingerea că vaccinul antigripal previne COVID-19 sau că nu e nevoie de vaccin pentru o simplă „răceală”. Un studiu experimental pe 8.000 de subiecți din Marea Britanie și SUA constată că dezinformarea și manipularea mișcărilor antivaccin duc inevitabil la creșterea numărului persoanelor care refuză vaccinarea.

Experimentul a expus câte 3000 de persoane, în iulie și august 2020, dezinformării repetate pe rețelele sociale, iar câte 1.000 au primit sistematic informații corecte despre vaccinurile anti-COVID-19. Anterior dezinformării, 54% dintre respondenții din Marea Britanie și 42% din americani au fost decizi să se vaccineze. Procentul lor s-a diminuat cu 6,4% în grupul britanic și cu 2,4% în grupul american după ce au fost bombardati cu știri distorsionate sau false. Un rol joacă și nivelul scăzut al educației, sărăcia, marginalizarea socială care stimulează credulitatea și respingerea măsurilor de protecție.

Dezinformarea stimulează anxietățile și incertitudinile existente legate de noile vaccinuri anti-COVID-19, este de părere Heidi Larson, cercetătoare la London School of Hygiene & Tropical Medicine.

Americanii sunt foarte avansați în a afla care este configurația publicului influențat de știrile false și de teoriile conspirației, cine le răspândește și ce categorii de vârstă, sex, rasă, ideologie

⁶⁷ S-au folosit parțial texte semnate de Brîndușa Armanca în proiectul PressHub *CovFACTS#notFAKE*.

politică etc. sunt mai vulnerabile la dezinformare⁶⁸. Un grup de cercetători din universitățile Northeastern, Harvard, Northwestern și Rutgers a elaborat un studiu amplu, prin care au fost urmărite 30 de milioane de mesaje despre coronavirus pe Twitter, în perioada ianuarie-septembrie 2020.

Concluziile sunt interesante. În vreme ce persoanele trecute de 50 de ani, în special femeile, sunt mai *harnice* în a distribui știri false, tinerii sunt mai dispuși să le creadă. Paradoxul, concluzionează profesorul David Lazer, conducătorul echipei de universitari, este că persoanele mai în vârstă sunt mai informate decât cele tinere, totuși pe Twitter ele se dovedesc în mai mare măsură dezinformate.

Minoritățile și tinerii sunt categorii mai vulnerabile la dezinformare pe Instagram, WhatsApp și Facebook Messenger. Cauza stabilită de cercetătorii studiului pentru *fake news* și dezinformare este *lipsa normelor și a procesului editorial care asigură acuratețea și credibilitatea informațiilor în știri*. Sursa celor mai numeroase distribuiri de știri false este Gateway Pundit și Info Wars. Totuși, în luna august 2020 s-a constatat că publicul s-a întors către New York Times, CNN și The Washington Post, care, într-o proporție mai mică, au oferit publicului inclusiv știri false sau distorsionate.

Ce tipuri de știri false sau conspirații mondiale înghit americanii? Despre originea virusului, 22% din cei 21.196 de subiecți ai studiului, recrutați din cincizeci de state americane, cred că este un produs sintetic provenit din laboratoarele chineze, iar despre vaccin, aproximativ 7% sunt încredințați că acesta induce boala, introducând virusul în sânge prin injectare.

Centrele de cercetare medicală au stabilit cu certitudine că virusul provine de la o specie de lilieci, iar testele contrazic teoriile că vaccinul poate produce boala. Alte teorii false cu priză la publicul american, preluate din mass-media și difuzate larg pe rețelele sociale, ar fi: că spălatul

⁶⁸ Brîndușa Armanca, *Ce doze de fake news înghit americanii*, Revista 22/7.11.2020, p. 4

pe mâini nu previne infectarea cu COVID-19 și doar cei peste 60 de ani sunt vulnerabili, cred 17% din cei chestionați, iar un procent de 16% crede că antibioticele pot preveni îmbolnăvirea. Percepțiile false ale publicului sunt de asemenea examinate în studiul amintit. Cei care frecventează Facebook Messenger recunosc că au crezut în proporție de 26% informații dovedite false, iar cei care se uită pe WhatsApp au înghițit pe nemestecate *fake news* în procent de 31%. Proporții mari de percepții false se înregistrează și între utilizatorii Snapchat, Instagram și Wikipedia.

leșite de numai trei decenii din comunism și având o lungă istorie a regimurilor autoritare sau totalitare, țările Europei Centrale și de Est au fost mai permeabile în criza provocată de coronavirus la manipulări și dezinformare decât Vestul, nici el scutit de fenomenul „infodemiei”. Totodată, măsurile de restricție a libertății de a circula, de a călători și restrângerea libertății presei prin măsuri administrative nu au produs mari manifestații de nesupunere civică. Presa a fost în același timp agentul dezinformării, cât și educatorul din timpul pandemiei.

Subiectele, temele și narativul dezinformării au fost similare în majoritatea țărilor din fostul bloc comunist, iar măsurile luate de autorități pe perioada stării de urgență pentru a limita răspândirea *fake news* s-au dovedit a fi pe cât de restrictive, pe atât de ineficiente.

În țările Europei Centrale și de Est cei mai reticenți la vaccinare, de exemplu, sunt ungurii: doar 7% ar accepta vaccinul rusesc comandat de guvern, iar numai 4% s-ar vaccina cu cel fabricat de China. Dintre polonezi, peste 45% ar refuza orice vaccin anti-SARS-CoV-2, arată un sondaj efectuat de IPSOS în 28 de țări, pe 20.000 subiecți, în perioada iunie-septembrie 2020. La nivel global, 3 din 4 persoane s-ar vaccina, dar reacțiile antivacciniștilor sunt vocale și conving.

Au contribuit la percepția greșită despre pandemie și lideri politici de pe tot globul, care au comunicat prost și au dezinformat. Atunci când „infodemia” a devenit instrument în bătălia

intereselor dintre state, cetățenii au devenit victime sigure. Nici presa, adesea instrumentalizată, nu a fost pregătită să protejeze publicul de fenomenul dezinformării, iar rețelele sociale au multiplicat minciuni în serie.

Câteva explicații fanteziste despre COVID-19

Cele mai răspândite teorii despre originea pandemiei și despre efectele sale s-au dovedit a fi nu cele științifice, explicate de oameni de știință recunoscuți, cu autoritate în domeniu, ci teoriile conspirației, povești de speriat lumea. Acestea au circulat pe întreg mapamondul pe canalele infinite ale Internetului, cele mai *harnice* fiind în distribuirea lor rețelele sociale.

O teorie a conspirației presupune că un grup care operează în secret încearcă să controleze sau să distrugă o instituție, o țară sau chiar întreaga lume.

Necunoscutele pandemiei și noutatea situațiilor create au dat cale liberă speculațiilor de tot felul augmentate de frică, de suspiciune și de clasică neîncredere în autorități, fenomen răspândit în multe țări.

Comisia Europeană a elaborat un ghid pentru uzul cetățenilor UE, pentru a îi ajuta să identifice teoriile conspirației și să le combată:

https://ec.europa.eu/info/identifying-conspiracy-theories_ro

Iată câteva din cele mai cunoscute:

Virusul din laborator

Larg răspândită este credința că virusul a fost creat într-un laborator din Wuhan de către chinezi, iar răspunsul la întrebarea „cu ce scop” a fost imaginat după caz: în China, pentru a abate atenția de la problemele sociale interne ale Chinei, iar în restul lumii, pentru a doborî economia mondială etc.

Miliardarul George Soros (în unele variante Bill Gates sau NATO) ar fi finanțat producerea coronavirusului.

Explicațiile specialiștilor au descris un parcurs natural al virusului, în piețele din Wuhan, unde se vând lilieci pentru preparate culinare. Originea virusului este la lilieci. O echipă de experți ai OMS a început în ianuarie-februarie 2021 o anchetă epidemiologică la Wuhan pentru a lămuri problema. Rezultatele nu sunt încă publice, dar investigația a fost mult frânată de autoritățile chineze, care au acreditat ideea că virusul a fost creat de americani.

SARS-CoV-2 seamănă cu alte două coronavirusuri care au determinat focare de boală în ultimele decenii, SARS-CoV și MERS-CoV. Toate par să fi provenit de la lilieci.

Great Game, un site din India care propagă idei conspiraționiste, a susținut că virusul a fost furat de doi spioni chinezi dintr-un laborator din Canada (Winnipeg), pentru a-l duce la laboratoarele din Wuhan, de unde a fost scăpat involuntar.

Rețelele 5G transmit virusul

Reticența pe care unii au manifestat-o față de adoptarea în România a rețelelor 5G are legătură și cu teama că undele radio de pe rețelele mobile pot transmite virusul. Așa cum medicii au

lămurit, SARS-CoV-2 se transmite prin strănut, respirație, mâini murdare etc. De la persoană la persoană, în niciun caz prin unde electromagnetice. Un argument este și apariția infectărilor în țări fără rețele 5G.

Bill Gates vaccinează cu microcipuri

Conspirația 1 – miliardarul care a subvenționat numeroase vaccinuri intenționează să introducă în vaccin cipuri prin care să controleze creierile oamenilor.

Contra-argument de la fizicieni: nu există cipuri atât de mici și de perfecționate.

Conspirația 2 – Bill Gates a spus că vrea să reducă populația prin vaccinuri

Contra-argument: Bill Gates a vorbit despre vaccinul contra malariei și despre stârpirea „populațiilor de țânțari” care transmit malaria.

Fake News: Bill Gates, arestat de FBI pentru „bioterrorism” legat de vaccinurile ucigașe. O imagine contrafăcută îl arată pe miliardar cu cătușe: capul pus pe un alt corp și o mulțime de oameni care protestează. În fapt, este o glumă lansată de un site satiric australian, Betoota Advocates, de unde a fost răspândit în toată lumea... ca o știre serioasă.

Miliardarul Microsoft, Bill Gates - 64 de ani - a fost arestat astăzi, 12.mai.2020, de FBI sub acuzația de terorism biologic.

Fondatorul miliardar al Microsoft, Bill Gates - 64 de ani - a fost arestat astăzi, 12.05.2020, de FBI sub acuzația de terorism biologic, după ce s-a dezvăluit că a creat coronavirusul, astfel încât să ne poată controla, deoarece a avut întotdeauna un interes pentru acest gen de lucruri.

Sursa: mediastandard.ro

Termometrele urmăresc cetățenii

După introducerea scanerelor pentru măsurarea temperaturii la intrarea în centrele comerciale, instituții etc. a apărut o nouă teorie a conspirației: termometrele sunt de fapt scanere ultraperfecționate care scanează persoana și apoi o introduce într-un sistem electronic pentru a o urmări.

Remedii-minune

Încă de la începutul epidemiei, oamenii care nu negau existența virusului și-au pus problema soluțiilor de evitare sau chiar de vindecare a infecției cu COVID-19. Asemănarea, până la un punct, cu virusul răcelii sau al gripei, i-a îndemnat pe mulți să creadă că e simplu: iei aspirină, ceai, stai la căldură și trece. Evoluția pandemiei a arătat că virusul e mult mai perfid și ucide.

În România, automedicația este aproape o tradiție – cu atât mai mult reticenta la vaccin este paradoxală – iar leacurile „băbești” sunt larg îmbrățișate. Cei care au crezut că se pot trata de SARS-CoV-2 în mod tradițional, poate astăzi nu mai sunt în viață.

OMS a demontat aceste soluții, însă doar unii au fost dispuși să asculte vocea specialistului⁶⁹.

Usturoiul

Pe rețelele sociale, usturoiul este recomandat pentru a preveni infectarea cu coronavirus. Organizația Mondială a Sănătății a arătat însă că, deși este „un aliment sănătos care poate avea unele proprietăți anti microbiene”, nu există nicio dovadă că usturoiul poate proteja oamenii de noul coronavirus.

⁶⁹ Exemple culese de pe Facebook

Iar consumul exagerat de usturoi poate fi periculos. South China Morning Post a relatat cazul unei femei care a ajuns la spital cu o inflamație severă a gâtului, pentru că a mâncat 1,5 kg de usturoi crud.

Minerale salvatoare

Vlogger-ul Jordan Sather, care are mii de *followeri*, susține că un „supliment mineral minune”, numit MMS, poate „distruge” coronavirusul. Acest supliment conține dioxid de clor, care este un agent de înălbire.

În 2020, FDA - Agenția pentru Alimente și Medicamente din SUA, a avertizat cu privire la pericolele pentru sănătate legate de MMS. Autoritățile medicale din alte țări au emis, de asemenea, alerte. Consumul acestui „supliment-minune” poate provoca greață, vărsături, diaree și simptome de deshidratare severă.

Apă la fiecare 15 minute

O postare copiată și distribuită pe mai multe conturi de Facebook citează un „medic japonez” care recomandă să bem apă din 15 minute în 15 minute pentru a elimina orice virus care ar fi putut intra în gură. O versiune în limba arabă a fost distribuită de peste 250.000 de ori.

Medicii spun însă că nu există nicio dovadă științifică în sprijinul acestei teorii. Virusurile aeriene intră în corp prin intermediul tractului respirator.

Pe de altă parte, să beți apă este în general un bun sfat medical.

La căldură

Există o mulțime de variante ale sfaturilor care sugerează să folosiți căldura pentru a ucide virusul – să beți apă caldă, să faceți băi fierbinți, să folosiți uscătorul de păr.

Consumul de apă caldă și expunerea la soare va ucide virusul, se arată într-o postare distribuită de zeci de utilizatori din diferite țări pe rețelele sociale - și atribuită în mod fals UNICEF. În postare se mai spune că trebuie evitate înghețata și alimentele reci.

Este complet fals, spune Charlotte Gornitzka, reprezentantă a UNICEF.

E adevărat că virusurile gripale nu supraviețuiesc în afara corpului uman pe durata verii, dar, după mai mult de un an de pandemie, vedem că vremea caldă nu distruge virusul, așa cum nici vremea rece nu are o influență asupra răspândirii sale.

Pentru a distruge virusul în afara corpului uman, e nevoie de temperaturi de peste 60 de grade, adică mai mult decât o baie caldă sau o saună.

Pelinul alb de Madagascar

Un medicament miraculos a fost promovat de președintele Madagascarului, remediu naturist făcut din pelin alb. OMS a respins acest medicament netestat și neomologat, însă numele lui și produsul au circulat. În România a fost popularizat de un medic care răspândește harnic teoriile conspirației pe canalele sociale.

Nici vinul sau palinca nu au fost uitate din rețetar, o soluție atât de simpatică multor creduli.

Și Twitter a verificat sute de mii de mesaje, reclame, imagini și a îndepărtat anul trecut mii de conturi, conform unui raport⁷¹ și a politicii stabilite de rețea⁷².

Anunțurile platformelor se raliază codului de conduită convenit în privința pandemiei⁷³.

Twitter și-a actualizat solicitările de căutare legate de COVID-19 în UE pentru a include informații oficiale despre vaccinurile COVID-19; solicitările sunt deja active în Danemarca, Spania și Irlanda. În parteneriat cu UNICEF și Team Halo, Twitter a activat, de asemenea, un hashtag emoji *#Vaccinated* în 24 de limbi pentru a arăta sprijin pentru vaccinare.

TikTok a lansat o nouă funcție numită „Know your facts”, care plasează un banner peste videoclipuri pentru a avertiza utilizatorii că ar putea conține conținut neverificat. Dacă un utilizator încearcă apoi să partajeze videoclipul semnalat, va vedea o solicitare pentru a lua în considerare următoarea acțiune. Pe baza datelor cantitative, noua etichetă atașată videoclipurilor care conțin cuvinte sau *hashtag*-uri legate de vaccinurile anti-COVID-19 a fost aplicată pentru 3714 videoclipuri în UE, dintre care 586 în Italia, 1070 în Franța, 236 în Spania și 449 în Germania.

Google raportează că funcția de căutare care prezintă utilizatorului o listă de vaccinuri autorizate, statistici și informații oficiale – pe baza locațiilor utilizatorilor – ca răspuns la căutările de informații despre vaccinurile COVID-19, a fost extinsă în toate cele 27 de țări ale UE de la începutul lunii martie.

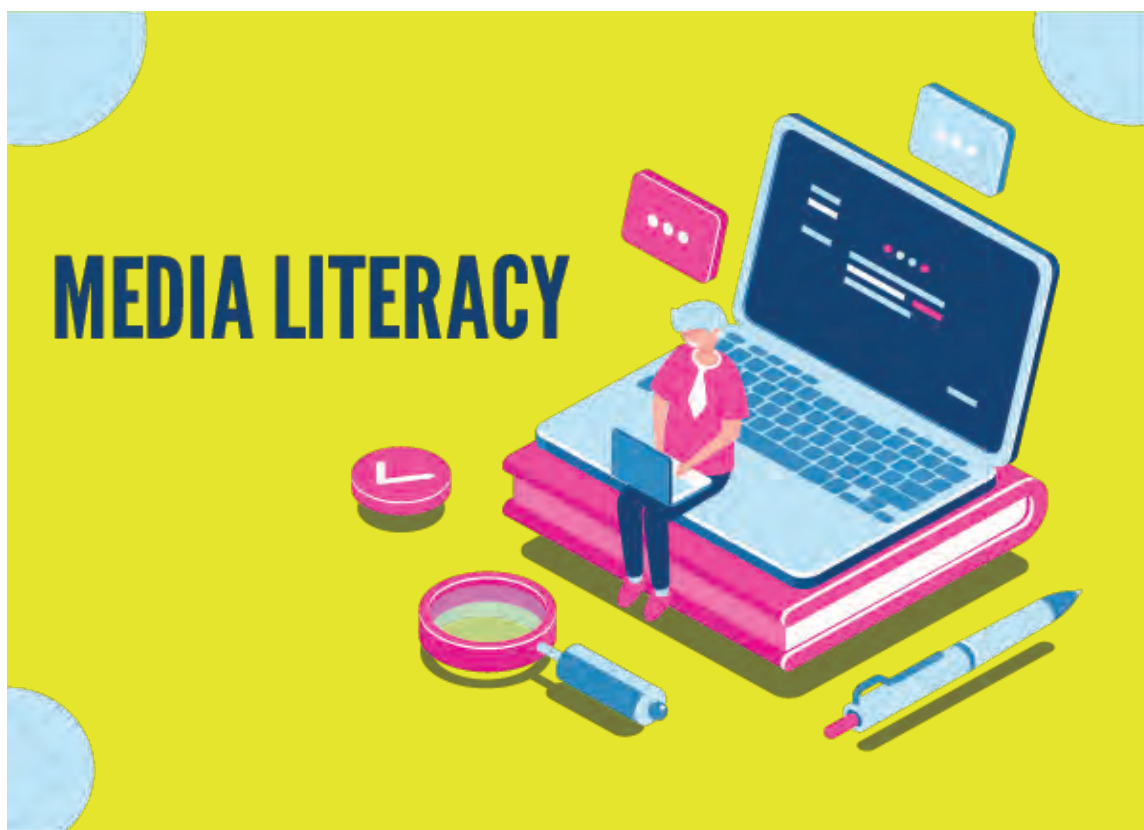
⁷¹ https://blog.twitter.com/en_us/topics/company/2020/covid-19.html

⁷² <https://help.twitter.com/en/rules-and-policies/medical-misinformation-policy>

⁷³ <https://www.caleaeuropeana.ro/comisia-europeana-marile-platforme-online-au-luat-masuri-suplimentare-pentru-combaterea-dezinfectarii-legate-de-vaccinarea-anti-covid/>

Microsoft raportează despre o nouă funcție disponibilă pe Bing atunci când un utilizator introduce o căutare legată de un vaccin. Funcția afișează un instrument de urmărire a vaccinării care indică progresul imunizării în fiecare țară și la nivel global (numărul de doze administrate per populație totală și doze la 100 de persoane), alături de informații viabile despre vaccinuri.

Însă nimic nu este mai eficient în combaterea *fake news* decât cunoașterea mecanismelor manipulării și a dezinformării, efortul propriu de a descoperi ce este credibil și ce nu, ce valoare de adevăr conține o știre, un discurs, o imagine, un video.

Sursa: Site-ul Comisiei U.E.

Există numeroase ghiduri, manuale, lecții video etc. utile pentru a preveni înghițirea pe nemestecate a dezinformării și distribuirea iresponsabilă.

Iată câteva:

Caiet de educație media. Ghidul profesorului pentru discipline socio-umane

autori Nicoleta Fotiade și Sergiu Spătan

<https://tmcult.ro/caiet-de-educatie-media/?fbclid=IwAR1vVzOqXOxg0LB3kBOObX251GgYl1TQtdwey7kyXz9qZPQ9ppiW1Rr0yPI>

<https://tmcult.ro/caiet-de-educatie-media>

Cum ne vaccinăm împotriva știrilor false cu Brîndușa Armanca (video)

<https://www.facebook.com/accontrasens/videos/2801839910133140>

Siguranța pe Internet cu Casandra Holotescu (video)

<https://www.facebook.com/accontrasens/videos/307944490596891>

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000376919>

<https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/coronavirus/fighting-disinformation/>

<https://www.antifake.ro>

Studiu de caz: cum devine un om educat antivaccinist⁷⁴

Marius M., arestat în timpul Revoluției de la Timișoara pe când era student la Politehnică, a devenit în cele trei decenii postdecembriste unul dintre cei mai prolifici furnizori de informații despre Revoluție. Arhiva sa electronică publică, blogul și cărțile scrise sunt alcătuite riguros, cu o lăudabilă răbdare în căutarea adevărului. Nu o dată, Marius s-a implicat în polemici cu autoritățile care aruncau un vâl de ceață peste realitatea incomodă a celor întâmplare în decembrie 1989 la Timișoara, la București, la Sibiu și în alte orașe.

De la începutul anului 2020, Marius s-a îndepărtat de subiectul său predilect. O pagină pe Facebook a fost dedicată fenomenului COVID-19 din perspective conspiraționiste. Mai mult, cunoscuții l-au regăsit alături de protestatari anti-mască, printre anti-vacciniști și, uneori, singur în piața publică cu o pancartă purtând mesajul „Diktatura medicală”. Tot el a inițiat o petiție online cerând anularea Stării de urgență, iar la sfârșitul anului trecut a publicat o carte pentru a susține că povestea COVID-19 este minciuna secolului.

Am vrut să aflăm ce îl determină pe omul educat, cu mai mulți medici în familie – mama, în vârstă de 92 de ani, precum și bunicii – să agite apele în a-i convinge pe alții că totul este manipulare, că masca, distanțarea și vaccinul nu ajută la nimic.

Etica vaccinării, explică Florian Berghea într-un articol din Republica, arată că fiecare cetățean poartă o răspundere în acțiunea comună. *Siguranța medicală publică poate fi compromisă prin acțiunile individului. Și dacă vorbim despre vaccinare, atunci este limpede că lipsa vaccinării unui individ scade nivelul siguranței medicale publice, pe măsură ce numărul celor care aleg să nu se vaccineze crește și siguranța medicală publică se va diminua corespunzător.*

⁷⁴ Banatul azi, 22 martie 2021

„COVID m-a lovit brusc cu atentatul la libertatea cuvântului.” Cea dintâi supărare a lui Marius a fost cenzurarea pe Youtube a 13 postări ale sale conținând interviuri ale unor medici străini sau alte clipuri care contestau fie existența virusului, fie pericolul reprezentat de epidemie. A urmat și blocarea pe Facebook a unor mesaje.

În general, când se încalcă în societate drepturi ale cetățenilor, eu reacționez, îmi motivează Marius demersul. Pe pagina sa de Facebook și pe blog sunt distribuite zilnic diverse texte și imagini care susțin cu îndârjire că guvernele din toată lumea manipulează cifre, exagerând gravitatea pandemiei, fiind mână în mână cu marile companii farmaceutice. Nu lipsește nici imaginea cu cimpanzeul în care ne vom transforma după vaccinare, nici ideea că roboții ne vor invada viața. Comentariile lui Marius sunt încărcate de scepticism în fața oricăror informații științifice care combat teoriile false.

Și blocarea unor redistribuiri ale sale îi miroase a conspirație. Interviurile de pe Youtube au fost șterse fiindcă încalcă standardele canalului, iar unele susțineri de pe Facebook au fost etichetate ca „misleading”, adică înșelătoare, însă Marius este convins că este opera serviciilor secrete, a unor agenți care lucrează în „serviciu ordonat” pentru a nu se afla adevărul despre pandemie. *Pentru mine e clar, după ce LARICS a inclus un material postat de mine la Dezinformare și a cerut eliminarea lui, a început cenzurarea mea, ne-a declarat.* La întrebarea dacă are dovezi în acest sens, răspunsul a fost laconic: *Este o posibilitate.*

Bâlbâiala autorităților alimentează suspiciunea. Marius M. își justifică convingerile prin numeroasele contradicții ale autorităților din România.

Nu neg existența virusului, dar măsurile luate fac mai mult rău decât virusul, spune Marius, adăugând că tot ce s-a decis trebuie oprit. Întrebat cum își explică aceleași măsuri luate pe tot globul, are răspunsuri prompte: politicienii de peste tot au luat măsuri greșite, dar nu pot da

Înapoi recunoscându-și astfel eroarea, cu prețul pierderii voturilor. Nici diferențele majore între țări ca Germania și Mexic, de exemplu, nu îl clintesc din convingerea că totul este interes politic, eroare și minciună.

Mai mult, are păreri ferme consemnate și în cartea sa despre startul pandemiei: Partidul Comunist Chinez a vrut să potolească mișcări de protest din Wuhan și Hong Kong și a folosit strategia virusului, preluată apoi de guvernele occidentale. Greu de susținut la ce le-ar fi folosit acestora din urmă.

Mesajele transmise de autorități, uneori în mod real incomplete sau contradictorii, îi întăresc poziția protestatară. Analizează fiecare cuvânt al comunicatorilor în pandemie – de la Raed Arafat, la miniștrii Sănătății, până la președintele statului – pentru a demonstra că aceștia fac parte din „marea ticăloșie”. Deși spune că a consultat și surse medicale științifice, selectează variante speculative, nefactuale sau trunchiate ale explicațiilor despre infectarea cu coronavirus, despre consecințele pandemiei sau despre remediile practicate. Interzicerea autopsiilor, justificată oficial ca măsură de protecție, i se pare o dovadă de mușamalizare, iar cazurile de efecte adverse ale vaccinului, procentual minore conform cifrelor publice, sunt scoase în față ca argument pentru respingerea vaccinării. Orice nepotrivire în statisticile publicate este clamată ca o nouă dovadă a complotului.

Negarea și amenzile. Dacă îi combați ideea complotului politic mondial, Marius aduce în discuție alt complot, cel al companiilor Big Pharma, care au găsit un nou model de business în fabricarea vaccinurilor contra unei pandemii imaginare. Îndoiala rațională legată de motivul pentru care companii aflate deja în topul profitului ar avea nevoie să inventeze o pandemie, nu reprezintă o dilemă pentru el. Și presa este implicată, crede Marius M., lăsându-se mituită de companiile farmaceutice, pentru a face propagandă comandată. Dovezi sau exemple nu figurează nici în această chestiune.

Marius este antivaccinist înflăcărat și consideră că nici mama sa nonagenară n-ar trebui să se vaccineze, deși nu a întrebat-o încă. Nu poartă mască decât în cazuri extreme și are deja două amenzi pentru încălcarea măsurilor de protecție sanitară, ambele contestate în instanță.

Rămân întrebările: de ce investește atât de multă energie pentru a-i convinge pe alții să gândească la fel și dacă își asumă vreo responsabilitate? *Fiindcă isteria COVID afectează pe toată lumea, cei mai mulți nu mor de virus, ci de panică, este efectul nocebo. Carantinarea atacă ordinea constituțională, starea de urgență înseamnă cenzură, de aceea trebuie oprite măsurile.* Cât despre responsabilitate, aceasta le revine factorilor de decizie. *Ce fac eu este să trag un semnal de alarmă ca lumea să nu creadă în minciunile autorităților și să nu accepte deciziile lor,* a motivat Marius M. pentru PressHub. Iar îndemnul său merge până la solicitarea printr-o petiție online ca România să iasă din Organizația Mondială a Sănătății.

Antidot împotriva știrilor false

Răspândirea știrilor false are resorturi diverse: altruismul, dorința de a influența și a convinge, amuzamentul, neatenția, misiunea de a manipula etc.

Marile platforme au început, mai ales după acuzațiile care li s-au adus din cauza facilității de largă difuzare a știrilor false, să facă verificări – *fact-checking* proprii și să limiteze mesajele toxice, inclusive pe cele referitoare la pandemie.

Recent, Facebook a restricționat circulația știrilor anti-vaccin. Într-un raport din 2020⁷⁰, Facebook a informat că a șters doar în ultima lună a anului peste 400.000 de *fake news* despre COVID-19. De asemenea, a înlăturat 1957 conturi Facebook, 707 conturi Instagram și 727 de grupuri.

Mesajele care vor fi înlăturate prin algoritmi sunt:

- COVID-19 este produs în laborator sau de om
- Vaccinurile nu sunt eficiente în prevenirea bolii
- Imunizarea e mai sigură dacă iei boala, decât dacă primești vaccinul
- Vaccinurile sunt toxice, periculoase sau provoacă autism
- Vaccinul produce infertilitate etc.

⁷⁰ <https://about.fb.com/news/2020/12/coronavirus/#misinformation-update>

Capitolul 5

DEZINFORMAREA ȘI TRAFICUL DE PERSOANE

Lector univ. Dr. SILVIA TĂBUȘCĂ

DACĂ VREI,

2017

Ce este traficul de persoane și ce impact are?

Traficul de persoane este considerat o încălcare majoră a drepturilor omului⁷⁵, fiind adesea o crimă împotriva umanității, care abrutizează atât victimele, cât și traficanții⁷⁶. Globalizarea este unul dintre factorii care contribuie la creșterea criminalității organizate, ca urmare a relațiilor transnaționale dintre grupurile infracționale, a ușurinței cu care se poate călători și a revoluției tehnologiei informației. Traficul de persoane este unul dintre cele mai grave fenomene care însoțește globalizarea, devenind o preocupare serioasă pentru întreaga omenire. Deși statele cooperează tot mai mult și depun eforturi de combatere a traficului, fenomenul a luat o amploare mare în ultimele decenii.

Traficul de persoane reprezintă sclavia erei moderne, o formă de exploatare a persoanelor, o afacere cu „oameni-marfă”, prezentă peste tot în lume, care nu cunoaște granițe geografice, culturale, financiare, politice sau religioase. Interzicerea sclaviei, împreună cu dreptul la viață, interzicerea torturii și a tratamentelor inumane, aparține „nucleului dur” al drepturilor omului, de la care nu există nicio derogare⁷⁷.

Orice individ, fără excepție, poate fi victima traficului de persoane dacă nu este informat corect despre acest fenomen. Cele mai des întâlnite modalități de atragere a unei persoane într-o formă de exploatare constau în **promisiunea unui loc de muncă, de obicei foarte bine plătit, dar care nu există în realitate precum și promisiunea iubirii nelimitate (*loverboy*).**

⁷⁵ Iulia Motoc, judecătorul României la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, aprilie 2021, accesibil online la <https://www.g4media.ro/interviu-iulia-motoc-judecator-cedo-romania-este-primul-stat-din-ue-care-furnizeaza-victime-pentru-traffic-fie-pentru-exploatare-sexuala-sau-munca-fortata.html?fbclid=IwAR05fTyNTFF9Gba8JPgjF8WZsbevMP1R67MpVPKXqrVDVCoTKDRMAcW2rfY>

⁷⁶ Papa Francisc, aprilie 2019, accesibil online la <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2019-04/pope-francis-trafficking-persons-crime-commercialization.html>

⁷⁷ Iulia Motoc, judecătorul României la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, aprilie 2021, Ibidem

Traficul de persoane a crescut rapid, odată cu posibilitatea de a călători în străinătate, astfel victimele devin foarte vulnerabile, iar exploatarea este mai ușor de realizat și mai sigură pentru traficanți. În plan mondial, minimum 2 persoane sunt vândute sau revândute în fiecare minut, dintre care 1 copil la fiecare 2 minute, în timp ce 3 persoane la mia de locuitori din întreaga lume sunt captive muncii forțate. În 2015, erau peste 25 de milioane de persoane exploatare pentru un profit global estimat la aproximativ 150 miliarde de dolari anual⁷⁸, în condițiile în care Coca-Cola are un profit global anual de 19,5 miliarde de dolari⁷⁹. EUROPOL a raportat peste 23 de miliarde de euro proveniți anual doar din exploatarea sexuală a victimelor traficului de persoane realizată în statele din Uniunea Europeană și din alte zone dezvoltate⁸⁰.

Anual, mai bine de jumătate dintre victimele identificate în Uniunea Europeană provin din România, în special copii și tinere. Raportul Comisiei Europene din octombrie 2020 menționează că numărul de copii români exploatați în UE a crescut de 10 ori în ultimii 2 ani⁸¹. De asemenea, numărul românilor condamnați pentru trafic de persoane este foarte mare (aproximativ 40%), raportat la cetățenii celorlalte 26 de state UE.

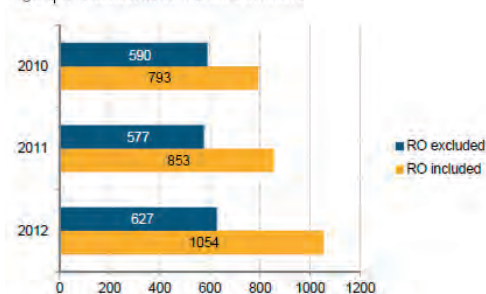
⁷⁸ *Strengthening the global fight against all forms of forced labour*, ILO, accesibil online la http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_321414.pdf

⁷⁹ *Coca-Cola shares in millions*, accesibil online la <https://investors.coca-colacompany.com/financial-information/income-statement>

⁸⁰ *The THB Financial Business Model*, EUROPOL, 2015, accesibil online la file:///C:/Users/SILVIA~1/AppData/Local/Temp/europol_thb_finacial_business_model_2015.pdf

⁸¹ *Data collection on trafficking in human beings in the EU*, 2020, pg. 33, accesibil online la https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/default/files/study_on_data_collection_on_trafficking_in_human_beings_in_the_eu.pdf

Figure 17: Number of convicted traffickers

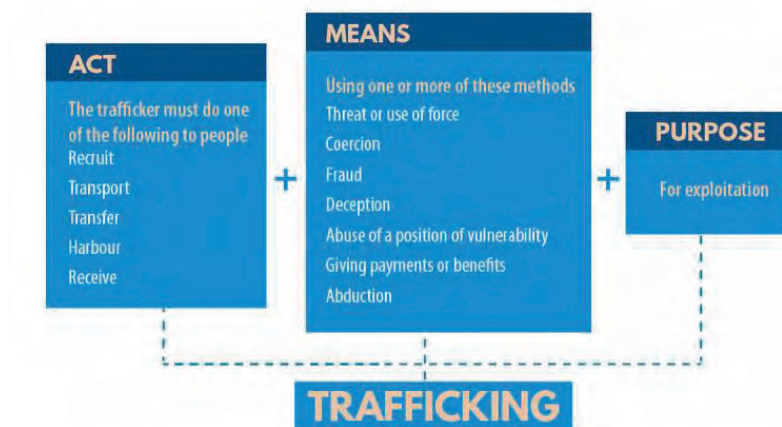

Source: Eurostat (Based on data from 22 Member States. See Table A22 in Annex)

Table 5.8. Convicted for trafficking in the EU by EU citizenship

Rank	2017		2018		2017-2018	
	Citizenship	N	Citizenship	N	Citizenship	N
1	Romania	436	Romania	192	Romania	628
2	France	289	Germany	94	France	291
3	Germany	98	Bulgaria	65	Germany	192
4	Bulgaria	87	Lithuania	48	Bulgaria	152
5	Netherlands	57	Spain	16	Lithuania	73
6	Poland	40	Czechia	15	Netherlands	58
7	Belgium	34	Poland	12	Poland	52
8	Lithuania	25	Slovakia	9	Spain	38
9	Hungary	23	Italy	7	Belgium	36
10	Italy	22	Portugal	7	Italy	29
	Top 10 total	1 133	Top 10 EU	465	Top 10 EU	1 549
	Total EU	1 215	Total EU	487	Total EU	1 702

Traficul de persoane cuprinde 3 elemente: acțiunea, mijlocul și scopul⁸².

Traficul de persoane reprezintă recrutarea, transportarea, transferarea, adăpostirea sau primirea unei persoane, care prin amenințare, uz de forță, constrângere, răpire, fraudă, înșelăciune, abuz de autoritate, oferirea de bani sau alte beneficii, este exploatată sexual

⁸² Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate.

deoarece trebuie să plătească cheltuielile de cazare și alte pretinse datorii acumulate față de traficant)⁸⁴.

2. Exploatarea prin muncă reprezintă a doua pondere semnificativă în rândul românilor victime ale traficului de persoane. Persoanele exploatare fie nu sunt plătite pentru munca prestată, lucrând adesea peste cele 8 ore prevăzute de lege, fie sunt plătite mult sub prețul oferit în mod normal pe oră de muncă în țara de exploatare. Fiecare persoană trebuie să fie plătită pentru munca prestată în conformitate cu prețul pe oră pentru tipul de muncă prestată prevăzut de legea din țara în care lucrează (de destinație).

3. Exploatarea pentru cerșetorie și/sau comiterea de infracțiuni (în special furturi ori tâlhării). Principalele victime sunt copiii, care sunt obligați să obțină o sumă minimă pe zi din cerșetorie și comiterea de fapte penale.

4. Exploatarea pentru prelevare de organe. Victimele sunt încurajate să doneze organe pentru sume foarte mari pe care nu le vor primi niciodată sau sunt constrânse să facă aceste donații⁸⁵.

În legislația României, exploatarea unei persoane este reglementată de articolul 182 din Codul Penal:

„Prin exploatarea unei persoane se înțelege:

- a) supunerea la executarea unei munci sau îndeplinirea de servicii, în mod forțat;
- b) ținerea în stare de sclavie sau alte procedee asemănătoare de lipsire de libertate ori de aservire;

⁸⁴ A se vedea minutele 4:00-7:00 din *Ultimul Proces. Lecția de proxenetism (II)*, accesibil online la <http://www.ecler.org/ro/inliniste>

⁸⁵ A se vedea minutele 13:00-16:00 din *Traficul de organe*, accesibil online la <https://www.riseproject.ro/traficantul-de-organe>

- c) obligarea la practicarea prostituției, la manifestări pornografice în vederea producerii și difuzării de materiale pornografice sau la alte forme de exploatare sexuală;
- d) obligarea la practicarea cerșetoriei;
- e) prelevarea de organe, țesuturi sau celule de origine umană, în mod ilegal.”

Activitate practică:

- vizionarea minutelor 4:00-7:00 din „Ultimul Proces. Lecția de proxenetism (II)”
- vizionarea minutelor 13:00-16:00 din „Traficul de organe”
- discuții pe marginea pericolelor care rezultă din informațiile legate de clubul secret din Bacău

Care sunt principalele modalități de recrutare și riscurile referitoare la traficul de persoane?

Cunoașterea reală a modalităților de recrutare, a riscurilor și a vulnerabilităților duce la prevenirea traficării.

Recrutarea se face cel mai des în persoană de către cineva cunoscut sau prin intermediul rețelelor de socializare (TikTok, Instagram, Facebook) de către persoane a căror identitate reală nu este știută. Un număr tot mai mare de persoane sunt răpite sau drogate și ulterior convinse să se prostitueze (video-înregistrate, apoi șantajate⁸⁶). Anunțurile publicitare, în special pentru

⁸⁶ *Clubul secret din Bacău*, accesibil online la <https://zdbc.ro/oameni-de-afaceri-si-politisti-din-bacau-trimisi-in-justitia-in-dosarul-clubului-secret-orgii-cu-minore-si-droguri-sub-ochii-politiei>

locuri de muncă bine plătite, unele agenții de plasare a forței de muncă, agenții de modeling sau studiouri foto reprezintă alte modalități cunoscute de recrutare în vederea exploatării⁸⁷.

Principala formă de recrutare rămâne dragostea falsă sau metoda *loverboy*. Traficantul joacă rolul bărbatului ideal, având o situație materială bună și oferind temporar o dragoste necondiționată, care se transformă în tortură fizică sau psihică odată ce victima ajunge dependentă de el. Adesea, victima este drogată fără să știe.

Principalele faze ale recrutării prin metoda *loverboys* sunt:

- **faza 1: câștigarea încrederii.** Traficantul depune cel mai mare efort pentru a-și convinge victima că există o iubire necondiționată, divină, construită pe multe complimente, cadouri, excursii și visul unei vieți împreună. Implicat în afacerea traficului, petrece relativ puțin timp fizic cu victima, însă menține o relație stabilă prin mijloace de comunicare. Odată câștigată încrederea, traficantul trece la faza a doua, izolarea.
- **faza 2: izolarea.** Victima este îndepărtată de cei apropiați, în special de prieteni și familie. În această fază, traficantul petrece mai mult timp cu victima în scopul creării unor situații conflictuale. Cel mai adesea, victimei i se cer diverse lucruri pe care în mod normal aceasta nu le-ar face, fiind condiționată: „dacă mă iubești, nu mergi la școală astăzi” traficantul știind că părinții vor afla, sau „nu mergi acasă peste noapte”, creând în mod artificial alte conflicte cu familia. Îndepărtarea de prietene se face de obicei pe criterii de genul: „prietena ta te invidiază că ești atât de fericită cu mine; renunță la ea, că ne va face doar probleme” sau „știi, prietena ta s-a îndrăgostit de mine și nu vreau să vă mai vedeți, fiindcă nu îți este o prietenă adevărată”. Odată ce victima a fost îndepărtată de toți cei apropiați, începe pregătirea pentru exploatare.

⁸⁷ *Prevenirea traficului de persoane*, IPJ Dâmbovița, accesibil online la <https://db.politiaromana.ro/ro/prevenirea-criminalitatii/recomandari-sfaturi-utile/prevenirea-trafficului-de-persoane>

- **faza 3: distrugerea valorilor personale.** Victima nu mai are sprijinul celor apropiați și nu are cu cine discuta despre problemele care apar în relație. Astfel, traficanții începe acțiunile de determinare a victimei să accepte situații indecente/imorale în numele iubirii lor, precum pozarea și înregistrarea video a unor momente intime sau discuții despre prostituție și comparația cu alte cupluri. Traficanții vorbesc despre un sacrificiu temporar pentru a avea o viață liniștită și prosperă împreună.

- **faza 4: exploatarea.** Victima trebuie să presteze servicii sexuale sau de altă natură sub constrângere fizică, morală, emoțională sau financiară.

Victimele traficate, de multe ori, nu conștientizează că sunt exploatate și nu doresc să coopereze cu autoritățile sau să raporteze infracțiunile. „Le-a traficat pe toate celelalte, dar pe mine mă iubește” – a fost declarația unei victime atunci când „iubitul” era judecat pentru traficul de peste 100 de fete.

Recrutorii sunt foarte buni în a influența sau a induce în eroare o viitoare victimă sau în a manipula visurile și ambițiile acesteia. Când promisiunile primite sunt ireale, adesea însoțite de un venit mare obținut ușor, se recomandă prudență. O analiză serioasă a îndoielilor care apar ajută mereu la evitarea unei situații de trafic de persoane. Gândirea critică și conștientizarea riscurilor sunt necesare atunci când se ia în considerare orice propunere primită de a pleca cu cineva despre care nu sunt informații suficiente.

Activitate practică:

- ascultarea înregistrărilor audio „NuTeLăsaDusă”⁸⁸
- vizionarea imaginilor:
 - ⇒ „Traficul de persoane nu iartă”⁸⁹
 - ⇒ „Omul cu două fețe”⁹⁰
 - ⇒ „Traficul de minori are fețe ascunse”⁹¹

Factorii semnificativi de risc sunt:

- dorința de îmbogățire rapidă;
- căutarea unui loc de muncă în străinătate;
- consumul de droguri sau alcool;
- lipsa de protecție în familie sau în sistemul public de protecție a copilului și, mai ales,
- fuga de acasă a adolescenților pe fondul neînțelegerilor cu părinții.

Factorii care împing victimele spre trafic:

- lipsa educației și informării corespunzătoare;
- violența domestică, familii disfuncționale;
- lipsa oportunităților de angajare/șomajul;
- discriminarea, în special marginalizarea comunităților sărace.

⁸⁸ Campania audio *NuTeLăsaDusă*, accesibilă online la https://soundcloud.com/nutelasadusa?fbclid=IwAR0MaxWpp_bx5A5PVE7zLIBS2WgnoK2C1pg_fjzaSp-7edJgHKqz-3rYmUY

⁸⁹ Vizualul ANITP *Traficul de persoane nu iartă*, accesibil online la <https://www.youtube.com/watch?v=zkJNnqhf19s>

⁹⁰ Vizualul ANITP *Omul cu două fețe*, accesibil online la <https://www.youtube.com/watch?v=er2Y5IB71xA>

⁹¹ Vizualul ANITP *Traficul de minori are fețe ascunse*, accesibil online la <https://www.youtube.com/watch?v=BfGyRKd5o68>

Factorii care atrag victimele în trafic:

- dorința de a avea un nivel de viață mai bun în scurt timp;
- ideea unor câștiguri rapide în străinătate după scenariul „lapte și miere”;
- dorința de a ajuta familia rămasă acasă;
- dorința de a părăsi localitatea/țara în ciuda unor riscuri bine conturate.

Traficanții identifică și valorifică repede aceste vulnerabilități și creează sisteme de dependență fizică, emoțională sau financiară între ei și victime. Multe victime au fost traficate de persoane considerate apropiate, adesea de iubiți/soți sau membri de familie. Consimțământul inițial al victimei de a presta diverse munci sau servicii sau de a se prostitua nu este relevant dacă acesta a fost dat înainte ca traficanțul să folosească amenințarea sau să uzeze de forță, constrângere, răpire, fraudă, înșelăciune, abuz de autoritate.

Principalii indicatori de recunoaștere a unei victime a traficului de persoane

- contact social sau cu familia tot mai limitat în timp, până la întreruperea completă a legăturilor cu cei apropiați;
- semne de abuz fizic, emoțional sau financiar, ca urmare a unor măsuri de control din partea traficantului;
- victima nu cunoaște detalii despre traficant, despre familia acestuia, adresa de domiciliu sau locul de muncă (sunt des întâlniți ca barmani, chelneri, taximetriști, agenți imobiliari, DJ etc.);
- i s-a creat percepția că este legată emoțional sau financiar de traficant, că îi este datoare ca urmare a cadourilor, excursiilor și sprijinului oferit atunci când i-a fost greu (în special în faza de izolare față de prieteni și familie);

- adesea victima este transferată către alți membri ai rețelei (lăsată în schimbul unei datorii, pierdută la cărți, abandonată în străinătate în urma unei preținse neînțelegeri etc.), care aplică diverse forme de constrângere;
- libertatea de acțiune îi este limitată și acționează ca și cum ar fi instruită ce să facă și ce să spună (adesea conturile de social media sunt administrate de traficanți care postează informații pentru a dezinforma familia și prietenii);
- este conectată la un tip de locație care poate fi utilizată pentru exploatare sexuală (adesea, deși obligată să se prostitueze, victima este forțată să comunice familiei și prietenilor că lucrează într-un loc decent, însă nu poate da detalii despre activitatea profesională pe care pretinde că o prestează);
- lipsa accesului la asistență medicală în caz de nevoie.

Principalele modalități de control asupra victimelor traficului de persoane sunt⁹²:

- violența care poate fi sub orice formă: fizică/sexuală, emoțională, financiară, morală;
- inducerea dependenței de droguri și alcool;
- amenințare cu agresiuni asupra familiei sau a celor dragi;
- stigmatizarea pentru exploatarea sexuală prin transmiterea de poze/înregistrări familiei sau prietenilor sau amenințarea cu publicarea online a unor astfel de materiale;
- îndatorarea și preluarea unei părți considerabile din câștigul victimei.

⁹² Modalitățile de control sunt preluate din *Manual de Training pentru Formatori* al INTERPOL

Activitate practică:

Fiecare elev trebuie să aleagă 3 informații despre traficul de persoane prezentate în acest ghid și să le publice pe paginile sale de *social media* (Facebook, Instagram, TikTok, Snapchat), explicând prietenilor ce este traficul de persoane și cum se pot proteja împotriva acestui fenomen.

Dezinformarea în mediul online și traficul de persoane

Campaniile repetate de dezinformare promovate prin intermediul rețelelor de socializare nu afectează doar principiile democratice, ci au totodată ca scop influențarea înțelegerii unor probleme sociale reale, cum ar fi traficul de persoane.

Ca multe alte domenii sensibile, traficul de copii se regăsește printre domeniile de interes ale unor grupări cu acțiuni anti-democratice. Bani obținuți din trafic de persoane sunt adesea folosiți pentru finanțarea corupției, dezinformării, spionajului sau pentru consolidarea puterii grupurilor transnaționale de criminalitate organizată și cumpărarea impunității.

În vederea dezinformării, sunt promovate concepte prin care traficul de persoane este prezentat ca având loc în străinătate în urma răpirii sau constrângerii fizice a unei persoane. În realitate, majoritatea traficanților folosesc mijloace psihologice, cum ar fi inducerea în eroare, dragostea falsă, șantajul, manipularea sau amenințarea victimelor pentru ca acestea să se prostitueze sau pentru a presta o muncă nedorită ori neplătită. Dezinformarea generalizată în România vizează diferența dintre prostituție (presetarea serviciilor se face de bună voie/fără nicio presiune din partea unei terțe persoane) și trafic de persoane (prin constrângere). Opinia publică este dezinformată că „fetele se prostituează de bunăvoie”/„ele vor asta”.

Ce se poate face pentru o mai bună protecție în mediul online?

Este foarte important să se identifice repede persoanele care dezinformează în mediul online cu privire la traficul de persoane. Astfel trebuie:

1. să existe o corectă informare (din surse credibile) cu privire la acest fenomen;
2. să fie identificate și raportate conturile care promovează idei false cu privire la traficul de persoane;
3. să fie identificate și raportate conturile care promit „*job-ul perfect*”, în țară sau în străinătate, pentru care compania și datele de contact ale angajatorului sunt prezentate în mod ambiguu, fără a se solicita experiența sau studiile necesare pentru acel post sau, după caz, cunoașterea limbii țării de destinație;
4. să fie identificate și raportate conturile care propun în mod insistent întâlniri atunci când nu este cunoscută identitatea persoanei care se afla în spatele contului.

Activitate practică: Acționează, poți salva vieți!

Fiecare poate să contribuie la diminuarea acestui fenomen prin distribuirea de informații cu privire la fenomenul traficului de persoane, la riscurile de traficare și indiciile de identificare a unei persoane în curs de recrutare sau aflată în trafic. Gândește-te la persoane vulnerabile din anturajul tău și dacă ești îngrijorat/ă pentru tine sau pentru cei dragi, adresează-te imediat autorităților, precum și ONG-urilor care activează în domeniul prevenirii traficului de persoane.

Centrul European pentru Educație și Cercetare Juridică a lansat un program numit „ÎnLiniște”⁹³, punând astfel la dispoziția oricărei persoane interesate un formular prin intermediul căruia se pot raporta anonim posibile cazuri de trafic de persoane. Persoanele exploatare nu solicită cu ușurință ajutor din cauza mai multor factori, inclusiv rușinea, frica, refuzul de a conștientiza exploatarea sau chiar instrucțiuni specifice primite de la traficanți cu privire la modul de a se comporta atunci când interacționează cu ceilalți. Prin urmare, orice informare/intervenție poate salva vieți!

Studiu de caz: CAUZA *LOVERBOY* instrumentată de DIICOT (2020-2021)⁹⁴

Victimele erau supuse la adevărate torturi pentru a accepta practicarea prostituției și pentru a aduce sume cât mai mari de bani traficantilor. Tinerele, unele minore, erau traficate în toată Europa și chiar în Dubai. Fetele se prostituau de frică, împotriva voinței lor.

Una dintre victimele rețelei de traficanți este o tânără din Târgu Cărbunești, care era minoră în momentul în care a fost racolată prin metoda „loverboy”. A fost dusă în Germania, sub pretextul că merge într-o vacanță de câteva zile, însă acolo a fost bătută și obligată să se prostitueze. În plus, victima era agresată de către traficanțul nemulțumit de banii pe care îi făcea fata din prostituție, fiind, totodată, obligată să consume droguri.

O altă victimă a rețelei de traficanți este din Târgu Jiu. A fost racolată prin aceeași metodă. Tânăra a fost chiar căsătorită cu cel care a exploatat-o sexual timp de patru ani. Această

⁹³ Programul *ÎnLiniște* al ECLER, accesibil online la <http://www.ecler.org/ro/inliniste>

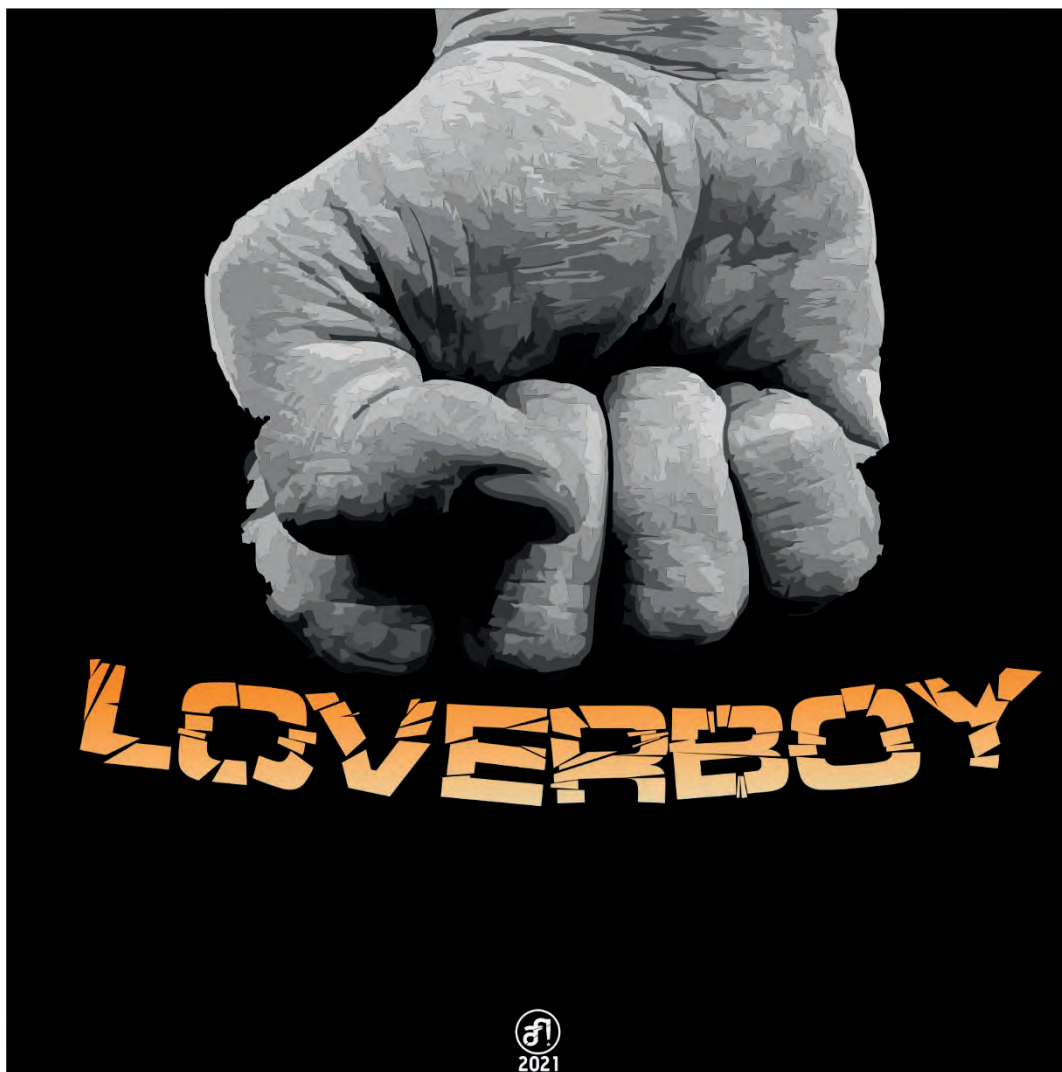
⁹⁴ Informații preluate din Adevărul, *Cum își torturau victimele banda de proxeneți conduși de interlopul Adrian Tâmplaru*, accesibil online la https://adevarul.ro/locale/targu-jiu/cum-isi-torturau-victimele-banda-proxenetii-conduși-interlopul-adrian-tamplaru-1_608febcd5163ec4271a6d21c/index.html

perioadă a fost un adevărat calvar pentru ea. „Inculpatul a obligat-o (a amenințat-o cu acte de violență și a bătut-o cu cablul de la telefon) să meargă în Germania pentru a se prostitua în beneficiul lui, deși victima nu intenționa să plece din țară. (...) A fost bătută frecvent de inculpat, care îi reproșa că nu făcea suficienți bani, în timp ce alții au făcut milioane de euro din asemenea activități. Au fost situații când a amenințat-o cu pistolul la tâmplă, a tăiat-o cu cuțitul pe brațe, picioare, coapsă”, se menționează în investigația DIICOT. Tânăra era obligată să obțină o anumită sumă de bani pe zi și era bătută dacă nu o realiza. În anul 2015, victima s-a întors acasă, pentru că mama sa avea cancer. Traficantul a amenințat-o în fel și chip să se întoarcă la „produs”: a aruncat peste gard un cap de vițel, a dat cu pietre în timpul nopții, i-a trimis fotografii cu el ținând în mână o sticlă cu benzină. Tânăra a fost agresată de traficant și a fost nevoită să ajungă chiar la spital din cauza rănilor, iar în cele din urmă a acceptat să se întoarcă în Germania și să se prostitueze, unde, în continuare, era agresată permanent.

„Unele victime au fost vândute altor traficanți, în scopul exploatării. (...) Au fost și situații în care făptuitorii nu mai reușeau să dețină controlul asupra victimelor, chiar și după aplicarea unor corecții fizice, caz în care, pentru a le determina să nu fugă sau să revină în țară, le solicitau diferite sume de bani, pe care victimele nu aveau posibilitatea să le achite, fiind astfel obligate să continue activitatea de prostituție în beneficiul lor. În unele cazuri, membrii grupării infracționale s-au căsătorit cu victimele lor pentru a fi mai convingători în demersul infracțional și pentru a le controla în totalitate”, se arată în rechizitoriul DIICOT.

O altă victimă a rețelei de traficanți a trecut prin torturi de neimaginat, fiind bătută și violată. „Un bărbat cu un tatuaj în zona ochiului drept și un altul chel au dus-o în dormitor, unde se afla un pat mare cu gratii de fier. Inculpatul a bătut-o cu pumnii și picioarele, amenințând-o cu moartea și spunându-i că el este stăpânul vieții ei. Persoana vătămată a fost legată și obligată să întrețină relații sexuale cu cei trei inculpați. Bărbatul cu tatuaj a dezlegat-o și a lovit-o cu pumnii până a leșinat, după care a dus-o în baie și a băgat-o cu capul în vasul de toaletă. Un alt bărbat a umplut cada, iar inculpatul a băgat-o cu capul în apă, ținând-o un timp, după care a

amenințat-o cu moartea și cu acte de violență asupra membrilor familiei, continuând să o bage cu capul în apă. Apoi, inculpatul a dus-o în dormitor și i-a chemat pe bărbații care se aflau în apartament să întrețină relații sexuale cu ea. Unii o fotografiau, alții stăteau în fața ușii și râdeau. Unul dintre bărbați, despre care s-a aflat că făcea tatuaje, a injectat-o cu o substanță, posibil heroină”, au stabilit procurorii DIICOT.

AUTORII:

CAPITOLUL 1

Bogdan OPREA este cadru universitar la Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării (FJSC), Universitatea din București, și are peste 21 de ani de experiență în presă și în comunicare în administrație publică la nivel înalt atât în România: fiind purtător de cuvânt al președintelui României și șef al Departamentului de Comunicare Publică al Administrației Prezidențiale, purtător de cuvânt al Ministerului Dezvoltării Regionale și Turismului, cât și la nivelul Uniunii Europene: fiind consilier de rang înalt al UE pentru comunicare și vizibilitate în cadrul Cancelariei de Stat a Guvernului Republicii Moldova. Este autorul cărții „Fake news și dezinformare online: recunoaște și verifică. Manual pentru toți utilizatorii de internet” (2021, Polirom, Iași) și a susținut unul dintre primele doctorate în științele comunicării pe tema fake news și dezinformării online, cu o cercetare asupra alegerilor prezidențiale din România.

CAPITOLUL 2

Cristi DANILEȚ își desfășoară activitatea în sistemul de justiție din anul 1998 iar actualmente este judecător la Tribunalul Cluj și membru în Colegiul de conducere din 2017. Activitatea sa se concentrează în 4 arii complementare: independența justiției, integritate judiciară, justiție juvenilă și mijloace alternative de soluționare a litigiilor. În anul 2015 a fondat asociația neguvernamentală „Voci pentru Democrație și Justiție” (www.vedemjust.ro) prin intermediul căreia se implică în viața publică. Cel mai cunoscut proiect al acestei organizații este programul de educație juridică pentru copii și tineri (www.educatiejuridica.ro). În plus, a fost consilier în cadrul Ministerului Justiției în perioada 2005-2007. De asemenea, este un împătimit al imparțialității și transparenței în justiție, cu o experiență de peste 20 ani atât profesională, cât și didactică.

(inclusiv în prostituție), prin muncă forțată, sclavie și practici analoage, pentru prelevare ilegală de organe sau sub alte forme⁸³.

Exemple de exploatare caracteristice fenomenelor descrise mai sus:

- X a recrutat un grup de bărbați pentru a lucra pe șantierele de construcții dintr-o țară UE și i-a transferat acolo. Aceste persoane au fost obligate să lucreze mult peste cele 8 ore legale pe zi, iar sumele plătite de către compania de construcții au fost reținute de X și asociații săi.
- Y se prostitua în orașul ei natal. Ea a fost de acord să plece în altă țară, încurajată de promisiunea unor venituri mai mari. Cu toate acestea, Y a lucrat de două ori mai mult, dar nu a fost plătită, deoarece banii au intrat în buzunarele traficantilor, care i-au confiscat actele de identificare.
- Z este elevă de liceu. Cunoaște un taximetrist care o duce zilnic acasă cu mașina, o scoate în oraș la masă și îi oferă cadouri neașteptate. După 2 săptămâni de relație, o invită la o petrecere la el acasă, unde o droghează, înregistrează video relația dintre ei și o șantajează să se prostitueze pentru el, amenințând că altfel va publica filmul. Pretinde că o iubește, dar are datorii pe care trebuie să le plătească urgent și doar ea îl poate ajuta.

Care sunt principalele forme de exploatare?

1. Exploatarea sexuală (constrângerea la practicarea prostituției) reprezintă cea mai întâlnită formă de trafic în rândul victimelor cetățeni români (aproximativ 75%). Adesea, constrângerea este de natură psihologică (victima este determinată să se îndrăgostească de traficant) sau financiară (victima, aflată în străinătate, trebuie să se prostitueze pentru a aduna banii necesari întoarcerii în țară, bani pe care nu îi poate aduna niciodată,

⁸³ *Traficul de persoane*, ONU/UNODC, accesibil online la www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/crime.html

CAPITOLUL 3

Nicolae ȚÎBRIGAN este doctor în Sociologie și cercetător al Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu” al Academiei Române. Din 2017 devine membru în Consiliului de Experți al Laboratorului pentru Analiza Războiului Informațional și Comunicare Strategică (LARICS) coordonând o serie de proiecte de demascare a dezinformării digitale din spațiul informațional de limbă română. Contribuie activ, printr-o serie de analize și investigații, la dezvoltarea platformei de „early warning” (avertizare timpurie) în ceea ce privește posibile campanii publice de dezinformare declanșate în România și R. Moldova. Se axează pe activități de cercetare și analiză a securității informaționale, media&digital literacy, fact-checking, analiza informațiilor din mediul digital, combaterea narațiunilor strategice și a propagandei în spațiul digital.

CAPITOLUL 4

Brîndușa Armanca, jurnalistă, profesor universitar, directoare a Institutului Cultural Român din Budapesta (2006-2012) și președinte EUNIC Hungary - European Union of National Cultural Institutes, a făcut parte din redacții prestigioase ca *Expres*, *Ziua* sau *Temesvári Új Szó* și a condus mai mulți ani studioul regional de la Timișoara al TVR. Activează în prezent ca Senior editor la *Radio Europa Liberă*, la revista „22” ca inițiatoare a rubricii *Media culpa*, precum și în proiectele editoriale ale *PressHub*. Ca membră a Uniunii Scriitorilor din România, este autoarea unor volume de jurnalism ca *Televiziunea regională în România*, *Media culpa*, *Învață să învingi*, *Istoria recentă în mass-media*. *Frontieriștii* tradusă și în maghiară, *Dalnic*. *Istории nespuse din satul lui Doja*. *Reporteri în Secuime*, volum tradus în engleză și maghiară, cărți de comunicare cum este *Ghid de comunicare pentru jurnaliști și purtători de cuvânt*, volume de istorie literară ca *Mesajul lui Crypto*. *Comunicare, cod, metaforă magică în poezia românească modernă*, *Abolirea timpului buimac* și *Final la Cartea Ratașilor*. Este vicepreședinte al Societății Timișoara, membră în Comisia de etică a Asociației Europene a Jurnaliștilor, membră ECREA, fondatoare *Transparency International Romania* și *Fundația Memoria* etc. Filmele de televiziune i-au fost premiate la festivaluri naționale și în competiții internaționale, iar activitatea sa a fost

recompensată cu Distinția Culturală a Academiei Române, iar în 2012 cu Distinția pentru Merit cultural a Ministerului Culturii din Ungaria, pentru diplomație culturală.

CAPITOLUL 5

Silvia TĂBUȘCĂ este consilier în cadrul Ministerului Justiției pe direcția Statul de Drept și Lupta împotriva Corupției, coordonator al Programului de Securitate Umană la Centrul European pentru Educație Legală și Cercetare (ECLER - <http://www.ecler.org/en/team-2/>), director al Centrului pentru Drepturile Omului, Migrației și lector la Universitatea Româno-Americană. Are o experiență de peste 10 ani în sfera dreptului internațional al omului, cu o atenție concentrată asupra non-discriminării și securității umane, expert în combaterea traficului de persoane. Este recunoscută drept consultant și trainer în cadrul instituțiilor afiliate Organizației Națiunilor Unite, INTERPOL, Consiliul Europei și GRETA. De asemenea, este evaluator extern al Comisiei Europene pentru evaluarea directivelor europene transpuse de către România.

CAPITOLUL 1 - De la informare și știri adevărate, la

dezinformare și știri false	4
Ce este știrea (adevărată)	6
Ce este minciuna	7
Ce este zvonul	8
Ce este satira? ce este știrea parodie	10
Ce este dezinformarea? Ce este mis-informarea? Ce este mal-informarea	11
Ce este știrea falsă?	13

CAPITOLUL 2 - Cum ne apără legea de cei care ne duc în eroare

De la minciuni mici la minciuni mari.....	20
Nimic nu e gratis sau prea ieftin	20
Poliția internetului nu există	21
Canabisul este ilegal în România	22
Atenție la scrisoarea nigeriană!	23
Înșelăciunea prin metoda "accidentul" și "COVID"	23
NU există medicamente miraculoase sau vitamine magice	24
Datele personale nu se dezvăluie oricui	25
Furtul de identitate digitală	26
Nu batjocori și nu defăima!	26
Șantajul cu poze intime	27
Minciuni în justiție	28
"Loveboy" nu este doar un film	29
Consiliul Național al Audiovizualului	30
Twitter, mai tare ca Președintele SUA	31
În mod excepțional, statul poate șterge informațiile și bloca conturile	32
Răspândirea de informații false pe internet	33
Contravenții și infracțiuni privind dezinformarea	34

Concluzie: informația de face puternic, dar să fie de calitate	35
CAPITOLUL 3 - Verificarea veridicității faptelor (Fact-checking)	38
De ce este important să verificăm veridicitatea faptelor	40
Totuși, care este relația dintre fapte și opinii	41
Învățăm să recunoaștem biasurile cognitive	43
Cum să fii un <i>Sherlock</i> în era digitală? Câteva recomandări pentru a scăpa de bias-urile cognitive	47
CAPITOLUL 4 - Dezinformare, teorii ale conspirației, fake-news despre COVID-19	61
Infodemia, câteva cifre	64
Ce știi copiii despre dezinformare	67
Infodemie vs vaccinare	69
Ca la noi, și la alții	72
Câteva explicații fanteziste despre COVID-19	75
Remedii-minune	79
Antidot împotriva știrilor false	82
Studiu de caz: cum devine un om educat antivaccinist	86
CAPITOLUL 5 - Dezinformarea și traficul de persoane	91
Ce este traficul de persoane și ce impact are	93
Care sunt principalele forme de exploatare ?	96
Care sunt principalele modalități de recrutare și riscurile referitoare la traficul de persoane?	98
Dezinformarea în mediul online și traficul de persoane	104
Ce se poate face pentru o mai bună protecție în mediul online?	105
Studiu de caz: CAUZA LOVERBOY instrumentată de DIICOT (2020-2021)	106

UN GHID PENTRU UZUL PROFESORILOR REALIZAT DE FUNDAȚIA FREEDOM HOUSE ROMANIA

**REZISTENȚA LA
DEZINFORMARE ȘI
LA RACOLARE ONLINE**

Un ghid

BUCUREȘTI - 2021

Consiliul Europei este organizația lider în domeniul drepturilor omului pe continentul european. Acesta include 47 de state membre, inclusiv toate statele membre ale Uniunii Europene. Toate statele membre ale Consiliului Europei au semnat Convenția Europeană a Drepturilor Omului, un tratat conceput să protejeze drepturile omului, democrația și preeminența dreptului. Curtea Europeană a Drepturilor Omului supraveghează punerea în aplicare a Convenției în statele membre.

Statele membre ale Uniunii Europene au decis să își asocieze know-how-ul, resursele și destinele. Împreună, au construit o zonă a stabilității, democrației și dezvoltării durabile, menținând în același timp diversitatea culturală, toleranța și libertățile individuale. Uniunea Europeană se angajează să își împărtășească realizările și valorile cu state și oameni ce se află dincolo de granițele sale.

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE